

ПРОЕКТ ТРАНСФЕР НА ПРАКТИКИ С ИСЛАНДИЯ

Сравнителен анализ
Исландия - България

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

Карин дом

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	02
ГЛАВА 1 * ОПИСАНИЕ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО МЕЖДУ ЗДРАВНА, СОЦИАЛНА И ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА В ИСЛАНДИЯ	03
• Здравната система на исландия	04
• Образование	06
• Социална сфера	18
ГЛАВА 2 * ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ И МЕЖДУСЕКТОРНО ПАРТНЬОРСТВО	27
• Приобщаващо образование	28
• Ранно оценяване на потребностите	31
• Подкрепа за икономическо развитие на децата и учениците	34
• Взаимодействие между образователната и социалната система в аспекта на приобщаващо образование	40
• Предизвикателства в България	57
ГЛАВА 3 * СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ И ГЕНЕРАЛНИТЕ ИЗВОДИ ОТ ГЛАВА 1 И ГЛАВА 2	58
• Сравнителен анализ по Области	59
• Предизвикателства в България	65
ГЛАВА 4 * ПРЕПОРЪКИ ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ, КОИТО МОГАТ ДА БЪДАТ ПРИВНЕСЕНИ ОТ ИСЛАНДИЯ В БЪЛГАРИЯ	66
ГЛАВА 5 * ПРЕПОРЪКИ ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ, КОИТО МОГАТ ДА БЪДАТ ПРИВНЕСЕНИ ОТ БЪЛГАРИЯ В ИСЛАНДИЯ	68

Проект **“Трансфер на практики за подобряване подкрепата за деца със специални нужди и техните семейства за приобщаващо образование”** цели обмен на знания и експертиза с Исландия за разработването на методи и насоки за подпомагане на гражданските организации и доставчици на социални услуги в България, овластяване на родители и други активисти за по-доброто разбиране на състоянието на детето и подпомагане неговото развитие и пилотиране на услуга, която да създаде възможност за ранно насочване и подкрепа на деца със специални нужди.

Настоящият анализ обследва предимствата на приобщаващото образование в Исландия по отношение подкрепата на деца със специални нужди и техните семейства, съпоставяйки ги с българския контекст. Анализът представлява фундаментален документ, анализиращ образователната, здравната и социална система, който извежда съществени насоки за тяхното подобряване, надграждане и функционално синхронизиране по отношение на приобщаващото образование в България. На база на анализа ще бъдат разработени методи, насоки и препоръки за добри практики, които да бъдат апробирани и адаптирани към българската реалност. Анализът представлява резултат от проведени визити в Исландия, проведени редица онлайн срещи, семинари и дискусии със заинтересовани страни по темата за приобщаващото образование в Исландия и България, както и преглед и подбор на информационни материали, презентации и нормативни документи, обуславящи системата в Исландия и нейните най-добри практики. Настоящият анализ на предимствата на приобщаващото образование в Исландия и подкрепата на деца със специални нужди и техните семейства отразява опита и знанията, придобити по време на учебните визити, семинари и допълнителни взаимодействия с партньора.

ГЛАВА 1

ОПИСАНИЕ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО МЕЖДУ ЗДРАВНА, СОЦИАЛНА И ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА В ИСЛАНДИЯ

Исландската система за подкрепа на деца и семейства би направила впечатление на всеки човек още от пръв поглед благодарение на нейната организираност, колаборативност и допустимост (отвореност). Създаден е комплекс от мерки, организиращ симбиозата между здравна, социална и образователна система, който да се пригоди към потребностите на всеки един човек. Това прави системата на Исландия уникална по своя вид, особено ще се отнася до приобщаващото образование. В следващите страници ще разгледаме именно тази симбиоза през призмата на политиките, насочени към децата, специалното образование и грижата към семейството. Има три основни нива на услуги в здравната, образователната и социалната сфера, чиято колаборация ще бъде обяснена в следващата част на доклада.

69%

от хората в Исландия
имат доверие в
здравната система

ЗДРАВНАТА СИСТЕМА НА ИСЛАНДИЯ

Здравната система на Исландия е много добре развита и конкурентна по отношение на резултати, които постига при сравнение в международен план. Разполага с добре образован и компетентен персонал в различни области на здравеопазването. Основен принцип в здравното законодателство на Исландия е, че всички хора в страната трябва да имат достъп до най-добрите възможни услуги, които могат да им бъдат предоставяни по всяко време, за да защитят психиката си, физическото и социално здраве. Дискриминацията от всякакъв вид е забранена и ако се окаже необходимо да се дава приоритет на пациентите при достъпа до лечение, това трябва да се направи преди всичко по медицински съображения и други съображения от професионален характер. Властите трябва да се справят с предизвикателството да подобрят ефективността на здравните услуги в рамките на финансовата рамка, която се прилага по всяко време във всички области, като за това е жизнено важно служителите да споделят обща визия за целите на услугата, нейната бъдеща организация и най-добрия начин за структуриране на работата им. **По закон министърът на здравеопазването трябва да определи политика за здравните услуги и да гарантира, че тя се прилага.** Това означава, че министърът може и трябва да вземе предвид резултатите, постигнати от службите, както в краткосрочен, така и в дългосрочен план, и да вземе мерки за подобряването им, когато е необходимо (A policy for Iceland's health services until 2030). Според анкета на Gallup от февруари 2017г. 69% от хората в Исландия имат доверие в здравната система. Законодателството отрежда голяма роля при предоставянето на здравни услуги на хората в Исландия на първичните здравни центрове. Предполага се, че те са първото пристанище в системата, където потребителите трябва да могат да намерят общо медицинско лечение, медицински сестри, рехабилитация, здравна закрила и превантивни мерки. Приемът при спешни случаи и други услуги, които са дефинирани по-подробно в регламентите, също са на това първично ниво. Здравните услуги се предоставят във всички здравни региони, организирани от регионалните здравни власти. Здравните центрове са широко разпространени и достъпът до тях като цяло е доста лесен, включително извън столичния район. **В Исландия има седем здравни области и седемдесет здравни центъра.** В тях има 70 центъра за грижа, които първи поемат пациентите. След това пациентът може да изпратен към друга специализирана услуга или болница според неговите потребности.

ЗДРАВНАТА СИСТЕМА НА ИСЛАНДИЯ

Исландската здравна система поставя човека на първо място. Освен на пациента, се акцентира и на обучението и грижата за персонала в здравните услуги. В Исландия има 34 професии в здравни служби със законово защитени наименования, чиито членове трябва да са лицензирани от Дирекцията по здравеопазване и които работят под нейния надзор. Според закона трябва да се предприемат стъпки, за да се осигури достатъчно компетентен персонал и добра работна среда в здравните служби, където организацията и дизайнът са подходящи. Ролята на държавата е да гарантира, че образователните институции ще обучават медицински работници в достатъчен брой за всяка професия и че има стимули, които ще насърчават задоволителни нива на персонал и развитието на исландските здравни институции. Системата за здравни грижи е в скандинавски стил. **Има изградена система за наблюдение на здравето и развитието, която достига до над 99% от децата от раждането до 6-годишна възраст.** Впечатление прави грижата за семейството, която започва още от влизането на пациента в болничното заведение, връзката между лекарите в различните болници, подходящата среда, която е различна от типичната болнична и е предразполагаща, особено що се отнася до децата-пациенти. **Със семействата работи екип от специалисти, който включва и социален работник.** Коментират се правата на всеки постъпил и начина за достъп до определен тип лечение по максимално бърз начин.

Извършват се процедури за скрининг, като здравните центрове следят за:

- Нарушения на слуха и зрението
- Има подробен скрининг и ваксинации за 12 и 18 месеца, 2,5 и 4-годишна възраст.

Тези скрининги могат да откриват някои:

- Закъснения в двигателните и езиковите умения
- Закъснения в социалното развитие
- Симптоми на поведенчески и емоционални разстройства

В този ред на мисли точно тук започва често и пътят на децата със специални потребности. **Ако здравните служби открият някакви притеснителни резултати от скрининга, те могат да насочат към дневния център за допълнителна оценка и проследяване от екипа.** Винаги се цели кооперативност с родителите. Посещения в тези здравни центрове децата задължително правят на 12м., 18м., 2,5г. и 4 години.

ОБРАЗОВАНИЕ

Според доклад от 2018/19 на Eurydice (мрежа от 43 национални звена, базирани във всички 38 държави от програмата Еразъм+) **образователната система в Исландия е разделена на четири нива: предучилищно, задължително, средно и висше образование** (университети). Системата се финансира предимно публично с много малко частни училища. Централното правителство носи общата отговорност на всички нива на образование и определя политиките.

Исландският парламент и Министерството на образованието, науката и културата носят политическа и правна отговорност за образователната система и отговарят за установяването на нейната административна рамка и основни цели. **Министерството изготвя образователни политики, включително национална учебна програма на всички училищни нива и осигурява тяхното прилагане.** То също така поема инициативата при разработването на образователни иновации, включително дистанционно обучение и публикуване на образователни материали. **Местните власти са отговорни за работата на предучилищните заведения и задължителното училищно ниво с една структура (начални и средни училища) в техния район.**

Училищата на всички образователни нива следват образователните политики, определени от местните власти и министерството. Такива политики са обща насока за училищната работа и аспектите на родителството и образованието, върху които обществото иска да се съсредоточи. **За всяко училище се изготвя учебна програма и работен план въз основа на националната учебна програма.** Училищните програми са **ориентир** за ученици, учители, други служители в училище и родители. Допълнителна информация за училищните програми може да бъде получена от уебсайтовете на училищата.

ОБРАЗОВАНИЕ

Националното ръководство за учебни програми съдържа рамката и условията за обучение и преподаване въз основа на принципите на съществуващите закони, разпоредби и международни конвенции. **В тази рамка са разработени шест основни стълба, които формират същността на образователната политика.** Те включват методите на работа, съдържанието и учебната среда на всяко училищно ниво и формират важна приемственост в исландската образователна система. Тези стълбове са **грамотността, устойчивостта, здравето и благосъстоянието, демокрацията и правата на човека, равенството и творчеството.** От голямо значение е систематичното развитие на знанията, уменията и нагласите, които укрепват бъдещата способност на хората да бъдат критични, активни и компетентни участници в общество, основано на равенство и демокрация. Фундаменталните стълбове се очаква, наред с други неща, да подобрят това. Широка общественост трябва да бъде адекватно образована, за да може да контролира властите в достатъчна степен, независимо дали това е в икономическия, политическия, медийния или други социални сектори. **Фактически училищата са единствените обществени институции, които могат да гарантират на младите възможност да се подготвят за активно участие в демократично общество, да упражняват критично и творческо мислене и да се изправят пред различни социални и културни обстоятелства.** Важно е да има подкрепа на учители и училищна администрация, за да има реално развитие в образователната система. Образователната политика, организацията, учебните материали и училищните сгради могат да се подобряват отново и отново, но ако промените не бъдат в сила в училищата, всичко това няма да е от полза. Прилагането на нов начин на мислене в училищните дейности се основава на тясно сътрудничество на образователните власти с хората, които работят на първа линия в училищата.

Деца започват да посещават предучилищни услуги на възраст около две години, като общините могат да разрешат започване от 18 месеца. Предстои скоро да бъде прието намаляване на майчинството на 12 месеца и децата да започват посещението на ранни услуги на около годинка. Всички деца започват основно училище на 6 години. Образованието и грижите в ранна детска възраст (ЕСЕС) се делят на базирани в центъра и домашни услуги.

ОБРАЗОВАНИЕ

От 1 до 6-годишна възраст, когато започва началното образование, децата могат да посещават предучилищни заведения (Leiksskóli), които попадат в общата отговорност на Министерството на образованието. Съществува и система от регулирани и субсидирани от държавата домашни грижи (Dagforeldri), насочена към най-малките деца (от раждането до 2-годишна възраст), която попада в отговорността на Министерството на благосъстоянието. **Основен елемент на работата е играта. Това е методът на преподаване на предучилищния учител и пътят на детето към обучението.** Всяко училище е отговорно за въвеждането на собствена рамка, основана на ръководните принципи на обучението чрез игра. Исландското предучилищно заведение (leikskóli) е определено като първо ниво на обучение, макар и незагължително. Правото на общо образование е гарантирано от член 76 от Конституцията на Исландия. Националното ръководство за учебните програми за предучилищните заведения от 2011 г. се основава на Закона за предучилищните заведения № 90 от 12 юни 2008 г., който е рамковото законодателство. Широко се описва законното право на образование и грижи в ранна детска възраст. В исландското законодателство се посочва, че отговорността на исландските общини е да предлагат на децата предучилищно образование, но без да е посочена възрастова граница. Въпреки това на над 95% от исландските деца между 2 и 3 години е предложено място в предучилищно заведение в съответната им община. Предлагат се и различни професионални услуги, включително услуги за **специално образование**. Отчетността за исландската предучилищна институция е поделена между Министерството на образованието и общинските власти. Министерството формулира образователна политика за предучилищните заведения и публикува Националните насоки за учебните програми, докато местните власти осъществяват контрол върху работата на предучилищните заведения и училищата и поемат свързаните с това разходи. Детските градини трябва да определят **свои собствени насоки за училищна програма** и ролята на общината е да следи отблизо изпълнението на насоките за всяко училище. Набляга се на равенството и приобщаването за всички ученици е силно: **Съгласно рамковото законодателство в Исландия (Закон за предучилищна възраст 90/2008), местните власти носят отговорност за всички въпроси, свързани с децата със специални нужди и риск от затруднения в развитието.** Общините трябва да включат тези мерки в общата си политика за предучилищните заведения в рамките на своя район.

ОБРАЗОВАНИЕ

Деца са включени в дейности по поддръжка и почистване. Играят навън при минусови температури.

Дневна програма на класа

Breiðagerðisskóli 2018-2019					
4. bekkur Ágústa					
	Mánudagur	Þriðjudagur	Miðvikudagur	Fimmtudagur	Föstudagur
08:40-09:20	Þvíttíttir	Listg./hólvur	8. Ást. 25	Yfirvætur	Stærðfr.
09:20-10:00	Íslenska	Listg./hólvur	Dans	Sund	Stærðfr.
10:00-10:20	Útivist	Útivist	Útivist	Útivist	Útivist
10:20-11:00	KÁ st. 25	Íslenska	Íslenska	Íslenska	Íslenska
11:00-11:40	Tönnment	KÁ st. 25	Íslenska	Íslenska	Íslenska
11:40-12:00	Útvera	Útvera	Útvera	Útvera	Útvera
12:00-12:20	Matur	Matur	Matur	Matur	Matur
12:20-13:00	Íslenska	Samfélagsfr.	Listg./hólvur	Lífsleikni	Yrvalagt
13:00-13:40	KÁ st. 25	Samfélagsfr.	Listg./hólvur	Stærðfr.	Yrvalagt

Класна стая

Педагогически подход: Исландските предучилищни заведения възприемат цялостен подход към образованието и грижите за децата, като целят да насърчават благосъстоянието и ученето чрез игра. Разходът за образование за всички образователни нива, взети заедно, като процент от БВП, е сред най-високите в Европа. Общините са отговорни за финансирането и работата на предучилищните заведения и в рамките на правната рамка, описана по-горе, те също така отговарят за прилагането на общата национална програма в съответните общински предучилищни заведения. На местно ниво ролята на избраните училищни съвети, заедно с ръководството на предучилищните заведения, имат влияние върху начина, по който това се прави. Началното и прогимназиалното образование се основават на принципа на едноструктурни училищни типове, разположени в квартала на учениците. Обикновено на децата се предлага място в детска градина, управлявана от тяхната община в ранна възраст, варираща в зависимост от капацитета на въпросната община, но типично между 18 месеца и две години и половина. **Между 2 и 3 години на над 95% от всички исландски деца е предложено място в детска градина.** Повечето предучилищни заведения са публични, макар че съществуват самофинансиращи се, но те винаги се съфинансират от общините.

ОБРАЗОВАНИЕ

Таксите варират от община до община и могат да зависят от обстоятелствата на родителите, като съвместният принос на общината винаги е значителен (във всеки случай поне 75%) от общите оперативните разходи. **Общностите са основно отговорни за задължителните училища (единна система от начално и средно образование), както и за прилагането на Закона за началното училище.** Училищните съвети във всяка местна общност трябва да осигурят всички деца в задължителна училищна възраст да посещават училище.

Дирекцията по образование е създадена на 1 октомври 2015 г. след приемането на Закон №. 91/2015. Дирекцията е административна институция в областта на образованието. Основната ѝ цел е да подобри качеството и да подпомогне напредъка в образованието в съответствие със закона и правителствените политики, най-добрите доказателства и международните стандарти. Дирекцията по образование поема отговорностите от предишното ръководство - Институт за тестване в образованието и Национален център за образователни материали. Дирекцията също така поема отговорност за някои административни задачи от Министерството на образованието, науката и културата и за нови проекти, като изпълнение на националното споразумение за грамотност и намаляване на отпадането в средното образование. Основните задачи на дирекцията са: осигуряване всички ученици с разнообразни и качествени учебни материали в съответствие с Исландския национален учебен план; наблюдение и оценка на напредъка в училище; провеждане на национално координирани изпити и международни изследвания като PISA; събиране, анализ и разпространение на информация за образованието и предоставяне на образователните органи, специалисти и обществеността на информация и насоки по образователни въпроси; изпълнение на административни задачи, свързани с прилагането на националната учебна програма и квалификации, акредитация на частни училища, лицензиране на учители и услуги за ученици. Визията е младите хора в Исландия да бъдат равнопоставени с колегите си в онези страни, които имат най-добро образование, и да имат същите възможности за участие в обществото и икономиката на XXI век (Министерство на образованието, науката и културата, 2014г.). Напредъкът е постигнат чрез реформи - доколкото подобрената учебна програма предлага и по-гъвкави оценки - план за действие за подобряване на стандартите в грамотността и развитието в гимназиалното образование. Въпреки това остават много предизвикателства.

ОБРАЗОВАНИЕ

Министерството на образованието, науката и културата очертава това в публикуваната през 2015г. Бяла книга. Бялата книга предлага две основни цели, които исландската система трябва да постигне до 2018 г.: 90% от учащите в задължителното образование да отговарят на минималните стандарти за четене (към 2015г. 79%); 60% от обучаващите се да завършват гимназия навреме (към 2015г. 44%).

Специално образование

Официалният доклад на Европейската агенция за специални потребности и приобщаващото образование (Европейска агенция, 2016г.) показва, че в Исландия за учебната 2012–2013г. 98,71% от обучаващите се в задължителното образование са били записани в приобщаващо образование (т.е. прекарват 80% или повече от времето си в основния си курс). **Около 6 955 учащи - 16,43% от цялото училищно население - са идентифицирани като ученици със специални образователни потребности. По-голямата част (6 407 или 15,14%) са записани в приобщаващи условия, като 405 (0,96%) в отделни специални класове и 143 (0,34%) в отделни специални училища. Данните показват, че почти два пъти повече момчета (10,98%) отколкото момичета (5,45%) са официално идентифицирани като лица със СОП.** В рамките на ISCED ниво 1 има много повече учащи, официално признати като деца със специални образователни потребности (10,89%), отколкото ISCED ниво 2 (5,54%). **В момента има три специални училища**, които предоставят услуги за цялата страна на задължително ниво: **едно за учащи с тежки увреждания и две за учащи с психиатрични и социални затруднения. Министерството на образованието определя чрез наредби специализираните услуги, които трябва да се предоставят от предучилищните заведения и задължителните училища.** Около 10% от обучаващите се в предучилищните заведения и 20–25% от учениците в задължителната степен получават някакъв вид краткосрочна или дългосрочна подкрепа за обучение. От общините се очаква да наблегнат на превантивните мерки, за да подобрят общото благосъстояние на учащите и предотвратяване на трудности (Статистика Исландия, 2016 г.)

ОБРАЗОВАНИЕ

Според Закона за образованието в горното средно образование на учащите със специални потребности трябва да се предоставят специализирана помощ и подходящи съоръжения, както се счита за необходимо от Министерството на образованието. **Въпреки това, често се иска нова идентификация на нуждите и диагностика при преминаване на ученика от задължително към средно образование.**

Учащите със специални потребности / увреждания трябва да учат с други учащи, но много учители предлагат специални програми. Размерът на подкрепата в предучилищното и задължителното ниво за всеки обучаем обикновено **се определя от специалните служби за подкрепа към общините**, като често се основава на **диагноза от една от четирите основни национални агенции**: Държавния център за диагностика и консултиране, Исландската организация на хората с увредено зрение, Националният институт за слуха и речта и Детско-юношеско психиатрично отделение на Националната болница. **Всяка агенция работи в колаборация с родителите и ги консултира как могат да подкрепят детето си. Повечето големи общини имат един или повече специални класове в рамките на тяхната зона, в рамките на масовите училища.** Учащите с изключителни способности за учене също имат право на предизвикателни учебни преживявания. За тях са създадени програми за по-способни деца, които често се организират на общинско ниво или в конкретни училища, а не на национално ниво. **На ниво средно училище много от специалните звена включват подготовка за живота като възрастни - например: обучение за работа, защитени работилници или съоръжения за хората с увреждания.** Основните и специални звена в училищата въвеждат възможности за заетост и правилата на работа на обучаващите се в последната година със специални нужди, за да подпомогнат успешния преход от училище към работа.

Финансиране на образованието

През 2015 г. държавните разходи за образование са били приблизително 6,87% от БВП, продължавайки тенденция на спад, която е очевидна през последните десет години (8,2% през 2004 г.; 8,35% през 2008 г.; 7,2% през 2012 г.; 7,66% през 2013 г.) (Statistics Iceland, 2016). Съкращенията от 2008 г. насам се дължат на икономическата криза от 2008 г. Разходите за образование обаче остават над средното за ОИСР (5,6% през 2012 г.).

ОБРАЗОВАНИЕ

През 2011 г. Исландия е на второ място от всички скандинавски държави по тази мярка. Това е единствената скандинавска държава, чиито публични разходи като процент от БВП са пониски през 2011 г., отколкото през 2008 г. (OECD, 2014). Исландските публични разходи за образование като процент от общите публични разходи са преминали от 4-то на 12-то / 13-то място сред страните от ОИСР след кризата през 2008 г. (Ragnarsdóttir and Johannesson, 2014). Не са наблюдавани големи промени в механизмите за финансиране на образованието в Исландия от 1996 г. насам, когато е приложена политика на децентрализация. По това време общините стават отговорни за управлението и финансирането на задължителното образование и местните услуги за подкрепа. Приблизително 63% от доходите на местните власти се основават на общински данък върху доходите.

Финансиране, свързано с посрещане на специални образователни потребности През 2014 г. 19% от образователния бюджет на общините е определен за специално осигуряване за учащи със СОП. В рамките на Фонда за изравняване на местните власти има три области на финансиране, свързани със СОП. През 2016 г. прогнозните суми включват 2 милиарда ISK за безвъзмездни средства за посрещане на диагностицирани СОП, 1,2 милиарда ISK за подпомагане на трите специални училища в Рейкявик и 300 милиона ISK вноска за образование на имигранти. На предучилищно ниво общините нямат отделни фондове за специални образователни потребности. Те финансират предучилищните заведения на общо основание за всички учащи се. Може да се начисляват такси за предучилищно образование на дете. **Общините осигуряват финансиране за транспорт, допълнителен персонал, специализирани учители и специално оборудване.** На задължително училищно ниво общините получават финансиране от централното правителство чрез изравнителния фонд, за да отговорят на нуждите на обучаемите с признати СОП. Всяка година общините решават как да осигурят СОП на предучилищното и задължителното ниво. На ниво гимназия Министерството на образованието предоставя финансиране на учениците, които се нуждаят от специална подкрепа.

ОБРАЗОВАНИЕ

Външният одит на исландската система за приобщаващо образование е бил в центъра на вниманието и служи като основа за последващи промени в Исландия. Оценката за 2011 г. на специалните звена в гимназиалните училища подчертава нарастващите разходи за тези единици през последните години и дава препоръки за потенциална реформа.

Що се отнася до специалното образование, огромно предимство за семействата е възможността децата да бъдат подкрепяни не само образователно, но и терапевтично на място в различните детски градини и училища и ако се налага превоз, той да бъде осигурен от образователната институция. Същото се отнася и за допълнителната квалификация на учителите и терапевтите в тези институции.

Друга силна страна на образованието и в частност на специалното образование е силната физическа среда, което се потвърждава и от последните доклади и вътрешни одити. Повечето училищни сгради са достъпни, гъвкави и приветливи. **От педагогическа гледна точка ключовата сила на исландската система, която всички заинтересовани групи признават - включително много родители - е рамката на учебната програма.** Тя е изградена върху „стълбове“, които насърчават междупредметните подходи към преподаването и ученето и осигуряват на училищата степен на свобода за иновации в тяхната практика. **Степената на свобода в рамките на учебната програма води до многобройни примери за иновативно и ефективно лидерство, педагогика, развитие и практика в училищата, върху които може да се надгради.** Много училищни екипи се стремят да бъдат иновативни в ежедневната си практика. Иновативни начини на мислене са накарали някои заинтересовани страни да използват нови технологии за разработване на алтернативни форми на подкрепа, за да се преодолеят ограниченията, пред които са изправени учащите поради географското им местоположение или климата. Има и проекти и развитие на професионални учебни общности, включващи училищни и университетски екипи. Този ангажимент и чувство за иновации обикновено се подкрепят от това, което може да се разглежда като доста високо ниво на самоувереност в учителските умения на училищните екипи.

ОБРАЗОВАНИЕ

Общините осигуряват финансиране за транспорт, допълнителен персонал, специализирани учители и специално оборудване. На задължително училищно ниво общините получават финансиране от централното правителство чрез изравнителния фонд, за да отговорят на нуждите на обучаемите с признати СОП. Всяка година общините решават как да осигурят СОП на предучилищното и задължителното ниво. На ниво гимназия Министерството на образованието предоставя финансиране на учениците, които се нуждаят от специална подкрепа.

Външният одит на исландската система за приобщаващо образование е бил в центъра на вниманието и служи като основа за последващи промени в Исландия. Оценката за 2011 г. на специалните звена в гимназиалните училища подчертава нарастващите разходи за тези единици през последните години и дава препоръки за потенциална реформа.

Що се отнася до специалното образование, огромно предимство за семействата е възможността децата да бъдат подкрепяни не само образователно, но и терапевтично на място в различните детски градини и училища и ако се налага превоз, той да бъде осигурен от образователната институция. Същото се отнася и за допълнителната квалификация на учителите и терапевтите в тези институции.

Друга силна страна на образованието и в частност на специалното образование е силната физическа среда, което се потвърждава и от последните доклади и вътрешни одити. Повечето училищни сгради са достъпни, гъвкави и приветливи. **От педагогическа гледна точка ключовата сила на исландската система, която всички заинтересовани групи признават - включително много родители - е рамката на учебната програма.** Тя е изградена върху „стълбове“, които насърчават междупредметните подходи към преподаването и ученето и осигуряват на училищата степен на свобода за иновации в тяхната практика.

КЛАСНА СТАЯ

ТЕРАПЕВТИЧНА СТАЯ

РАБОТНА СТАЯ

ДОСТЪПНА СРЕДА.

ДОСТЪПНОСТ ЗА ДЕЦА
С ДВИГАТЕЛНИ
ПРОБЛЕМИ ДО
СПОРТНИ СЪОРЪЖЕНИЯ.

ОБРАЗОВАНИЕ

Това самочувствие често се изгражда чрез училищни политики, които имат за цел да развият приобщаващ дух на училищната общност. Училищата осигуряват приветлива атмосфера за учащите. Много от учениците, с които се срещат членовете на одиторския екип, който проследява развитието на образованието в Исландия, описват своите съученици като приятелски настроени и полезни, а учителите си като „добри“. Такива подходи насърчават разбирането на родителите за социалните ползи от включването за всички учащи. **Освен това родителите и членовете на училищния екип гледат на различните мрежи за родителска подкрепа много положително.** В училищата на всички нива има ясен ангажимент от страна на екипите да предоставят на всички учащи възможности за развитие и учене. Това е особено забележимо в предучилищните заведения, където общият педагогически подход е по-ясно формулиран като такъв, който се основава на правото на всички деца да участват и да бъдат включени. **Много предучилищни заведения имат примери за персонал, работещ в екип около детето с родителите, помощен персонал и външни експерти, когато е необходимо.**

Концепциите за демокрация и въпросите за социална справедливост са в основата на концепциите за социално и образователно включване. Приобщаващото образование трябва да включва всички учащи, а не само определени групи с допълнителни потребности, като пример могат да се включват и децата с чуждестранен произход.

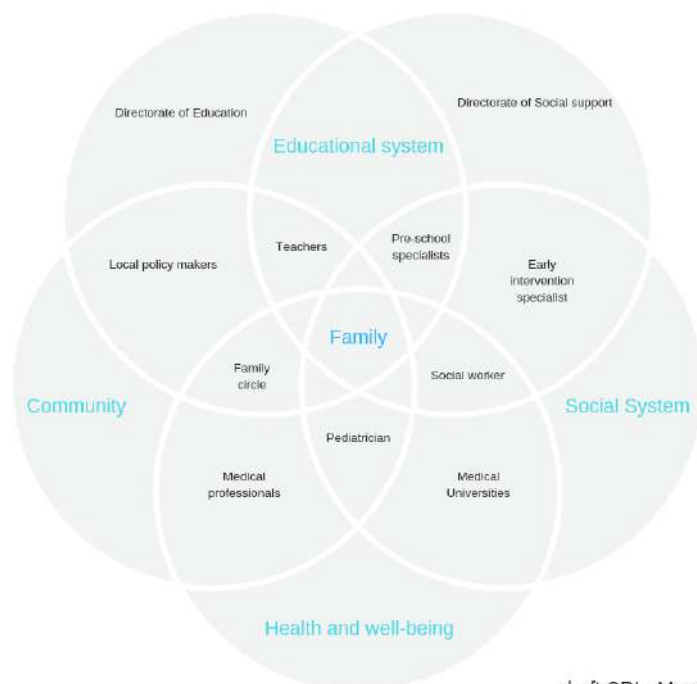
Признаването на необходимостта от по-голяма концептуална яснота по отношение на приобщаващото образование и плановете за успешното му прилагане може да се разглежда като сила. Приобщаващото образование е тясно свързано със социалните услуги и Министерството на социалните дейности, особено имайки предвид, че то финансира най-големия център за оценка на деца The State Diagnostic and Counselling Centre in Iceland (SDCC).

СОЦИАЛНА СФЕРА

Министерството на социалните дейности отговаря за администрацията и разработването на политики в областта на социалните въпроси и социалното осигуряване в Исландия, както е предписано от закона, регламентите и други директиви. Именно отговорността към децата със специални потребности, рисковите групи и бежанците прави това министерство и отговорностите му особено важни в сферата на приобщаващото образование и ключово за социалните отношения и връзките между образованието и здравеопазването.

Социални грижи и семейства

“Семейството, в цялото му разнообразие от форми, е основната единица на обществото. Както държавните, така и местните власти, имат различни задължения да насърчават благосъстоянието на всяко семейство, като вземат предвид различните им нужди и обстоятелства. Сред онези области, които попадат в сферата на социалните грижи и семействата, са делата на децата, въпросите във връзка с брака и съжителството, отвлечането на деца, осиновяването, социалните услуги на възрастните граждани и общините” (цитат от официалния сайт на Исландското правителство).

draft CRI - Maya

Моделът на социални, образователни и здравни услуги в Исландия - семейството е в центъра на подкрепата

СОЦИАЛНА СФЕРА

Законът за социалните услуги на общините, № 40/1991, е част от задълженията за сегашния мандат на социалното министерство. Въпреки това, всяка община е отговорна за предоставянето на услуги за жителите съгласно закона. Същото се отнася и за услугите за хора с увреждания, които се предоставят от общините по Закона за въпросите на хората с увреждания, № 59/1992. **Закрилата на правата на хората с увреждания е разгледана специално в Закона за закрила на правата на хората с увреждания**, № 88/2011. Този закон е актуализиран неколkokратно. Целта на този закон е да осигури на хората с увреждания подходяща подкрепа в защитата на техните права и да гарантира, че се зачита правото на самоопределение на хората с увреждания и че в случаите, когато става въпрос за спешна намеса в техните дела, това ще бъде направено в пълно съответствие с тяхната сигурност съгласно закона. При прилагането на този закон се спазва Конвенцията на ООН за правата на човека и се вземат предвид правата на хората с увреждания. Социалната политика на Исландия е насочена и към повишаване на обществената информираност за правата на хората с увреждания, работа срещу стереотипните идеи и предразсъдъци и повишаване на осведомеността относно капацитета на хората с увреждания и приноса, който те могат да направят. Това прави образователната и общественно-социалната среда на децата със специални потребности много приемствена и отношението на всички към децата и семействата като ценна част от обществото. Министерство на правосъдието може да назначи седемчленен екип от специалисти, които да подкрепят лицето с увреждания, като проведат разговори и дадат насоки за работа с него, като подробно се обясняват правата и се насочва вниманието да не се допускат злоупотреби с тези хора.

Принципът на равенство еволюира през годините в Исландия като една от най-важните конституционни норми. **Принципът на равенство и недискриминация** е залегнал в раздел 65 от исландската конституция с изменения от 1995 г. Разделът гласи, че „всички трябва да бъдат равни пред закона и да се ползват с човешки права, независимо от пол, религия, мнение, национален произход, раса, цвят, собственост, раждане или друг статус“. Принципът изисква внимателен анализ на законовата диференциация между деца и възрастни при осигуряване на права и тяхното прилагане в различен контекст.

СОЦИАЛНА СФЕРА

Принципът на равенството е важен и за гарантиране правата на децата в уязвимо положение, например малки деца, юноши, момичета, деца с увреждания и деца от расови, етнически или религиозни малцинства. Разпоредба в Конституцията служи за укрепване на защитата на уязвимите групи, най-често във връзка с други основни права.

Предвидени са плащания за родителите в Закона за майчинство / бащинство и родителски отпуск, № 95/2000. Целта е да се гарантира, че децата се радват на грижите на двамата родители и да се даде възможност както на жените, така и на мъжете да съчетават семейния живот и кариерата си. Заявленията за отпуск по майчинство / бащинство и родителски отпуск се подават във Фонд за отпуск по майчинство / бащинство, който е под егидата на Дирекцията по труда.

Права на децата

Правата на децата, тяхната защита и тяхното благосъстояние са разгледани в редица закони, тъй като те са уязвима група, която е особено важно да се защити. Сред задачите са закрила на детето, закони по отношение на децата, детски надбавки, осиновяване, отвлечане на деца и др.

Министерството на социалните въпроси е върховният орган по въпросите на закрилата на детето. От името на министерството правителствената агенция за закрила на детето отговаря за ежедневното управление на службите за закрила на детето. Основното звено за закрила на детето в Исландия е местният комитет за закрила на детето, който отговаря за услугите за закрила на детето на общинско ниво.

През 2013 г. Конвенцията на ООН за правата на детето стана закон в Исландия. Конвенцията предвижда различни основни права и осигурява специална защита и грижи за всички деца под 18-годишна възраст. Акцентира се и върху правото на всички деца да бъдат пълноправни участници в общността и да бъдат изслушвани. Всеки гражданин има достъп до серия права, но при навършване на 18 години има право да ползва цялата палитра от права.

СОЦИАЛНА СФЕРА

Законът за закрила на детето, № 80/2002, е насочен към осигуряване на деца в неприемливи домашни условия или чието здраве или развитие е застрашено, да получат необходимата подкрепа. Полагат се усилия за постигане на целите на закона чрез оказване на подкрепа на семействата за отглеждане на деца и прилагане на средства за закрила на отделните деца. Законът за децата № 76/2003 се занимава с правата на децата, родителите и попечителството, издръжката на детето, достъпа на родители и семейството и други въпроси. Никое дете не може да бъде подложено на какъвто и да е вид насилие или друго унижително поведение. Детето има право да изрази мнение по всички въпроси, които го засягат, и на тези становища се обръща внимание според закона, като се има предвид възрастта и зрелостта на детето. Винаги се дава приоритет на това, което е най-добро за детето, когато се вземат решения по делата на детето.

Основната политика е насочена към децата под 6 г. Министерството на социалните дейности контролира договорите със социалните институции и изискванията към тях. Важно е да се отбележи, че министерството сключва договори и подкрепя и много частни центрове и организации. **Основно звено е Държавният диагностично-консултативен център, финансиран от Министерство на социалните дейности, който диагностицира децата, изготвя им оценки и ги проследява според различните възрасти и потребности. Центърът е отговорен и за връзките с образованието и социалната сфера, изследвания и връзки с университетите и препоръките и медицинските дневници. Специалистите, които работят в центъра, се включват в различни екипи според потребностите на децата.** Психиатър, специалист по поведението, ерготерапевт, педиатър, психотерапевт, социален педагог, социален учител, логопед, специален учител (педагог) и директор. Спазват се правилата за услугите и работят в екип между институциите и вътре в самия център. Осигуряват връзки и подкрепа за семействата, индивидуален план за детето, в който родителят взема важните решения за работа и развитие на детето си. Най-често срещаните състояния са деца от Аутистичен спектър, интелектуални затруднения, двигателни нарушения, глухота и слепота и някои редки заболявания.

СОЦИАЛНА СФЕРА

Заложена политика е работата с родителите, на които се осигурява допълнителна финансова подкрепа. Центърът работи със семействата, училищата, детските болници, специалисти от други организации, университетите. Правят се срещи с родителите, оценка на силните и слабите страни, срещи, доклади, както и се дават насоки и се проследява къде децата продължават терапевтична и обучителна дейност. Оценките на децата често са интердисциплинарни. Извършват се педиатрична оценка, интервю с родителите от социален работник, допълнителна оценка при деца с Аутизъм, оценка на развитието, на ежедневните умения, на поведението на благосъстоянието на детето, записи от детската градина или училището, допълнителна информация от родители и ученици, клинична оценка. Консултират се много родители и обгрижващи относно състоянието на детето, причината, последствията, прогнозите, терапевтичните методи и подходи, други услуги в общността.

Здравните заведения, детските градини и училищата в цяла Исландия могат да подават информация на родителите и да насочват към този център, където да се подкрепи цялото семейство. В момента предстои организирането на екипи в различните части на страната, които да подкрепят децата със СОП и техните семейства.

Около всяко дете има екип от специалисти, които спрямо възрастта, потребностите и институциите, ангажирани с детето, са финансирани от различни звена, но работят за детето, част от екипа винаги са родителите и те са отговорни за избора за образование, терапия и здравна грижа за детето. Организират се и регулярни курсове за родители и специалисти.

С няколко думи ще бъдат описани предизвикателствата в работата и развитието на трите звена на изпълнителна власт, що се отнася до приобщаващото образование. Но въпреки тях бихме могли да кажем и от личен опит, че в Исландия се говори за правителство и общество като цяло, никой не се фиксира върху конкретно министерство, не разделя децата, семействата, защото в разбирането на човека е естествената колаборативност и фокус са правата, ценностите и благосъстоянието на всеки един индивид и както се казва във всички закони и официални документи е “образование за всички”.

СОЦИАЛНА СФЕРА

Предизвикателства:

- Липса на достатъчно институции, които обучават специалисти.
- Обществото преминава от хомогенно към мултикултурно.
- Недостиг на подготвени учители в детските заведения
- Разликата между родителския отпущ и времето, когато децата могат да започнат да посещават детско заведение.
- Съществува висока степен на съгласие по тези въпроси в рамките на различните групи заинтересовани страни в системата. Много заинтересовани страни обаче усещат липсата на възможности и / или ресурси за ефективно прилагане на тези решения.
- В системата са налични разнообразни финансови, технически и човешки ресурси в подкрепа на заинтересованите страни. Те обаче не винаги са организирани и координирани по най-ефективния начин за постигане на желаните резултати.
- Функционалното сътрудничество между различни национални и местни власти - министерства, общини, учителски синдикати и др. - трябва да се подобри чрез: ясното очертаване на съответните роли и отговорности на всеки орган; формални механизми, които ефективно подпомагат сътрудничеството - операция на участници от различни дисциплини и / или агенции на всички системни нива; създаването на прозрачни официални механизми, които подпомагат участниците на различни системни нива за ефективно сътрудничество в рамките и между органите и нивата.

СОЦИАЛНА СФЕРА

Междусекторното взаимодействие през погледа на специалисти и родители

Отзиви на български родител, който се е запознал със системата в Исландия:

„Исландия е земя на контрасти и стихии, удивителна страна, следваща неотменно философия и политика на социална стабилност и равенство, на справедливост, лично отношение и грижа към семейството и децата. Впечатлиха ме ценностите, вплетени в исландската система. Моделът, който наблюдавахме е - подкрепа за развитие в масова среда, част от която са терапиите и води до реализация! Това в България трудно се случва, въпреки дългогодишния процес на интеграция. Децата често са изолирани, родителите основно се грижат за тях, което налага единият да не работи, и това нарушава не само финансовата стабилност, но и личностния комфорт и права на семейството.

Фокусът в Исландия е поставен върху децата и тяхното развитие, за да растат здрави и щастливи като бъдеще на обществото. Нещата се случват с малки стъпки, в структурирана, функционална среда, която осигурява свободно избираеми занимания, партньорства, зони за игра. Играта е основен инструмент за усвояване на знания и полезни умения. Наблюдавахме визуализация на дейностите, работа с емоциите, четене на приказки, книги навсякъде. Потребността е водеща в индивидуалната грижа. Работи се в малки групи, с достатъчно екип - учител, социален педагог, възпитател, асистент - независимо дали са деца от еднородителско семейство, бежанци, с увреждания, с таланти. Те попадат в масова среда от най-ранна възраст и се учат на важните неща в живота - оцеляване, закаляване, заедност, свобода. Родителите са подкрепени, облекчени и стимулирани да работят. Демонстрира се доверие и уважение към специалистите. Правят се честни срещи на всички заинтересовани страни, в най-добрия интерес на детето. Търсят се начини за справяне. Семейството има право на избор.

Говорим за включващото и приобщаващо образование в Исландия, защото е важно децата не само да са сред другите, но и да участват наравно в игрите, дейностите, обучението. Да не бъдат изведени от средата. Защото са част от цялото, неизменна и пълноправна част от обществото ни, защото масовата среда е стимулираща развитието, основната терапия.“

Галя Койчева - родител на 26 год. младеж с множество увреждания; общественик, специалист психо-социални дейности

СОЦИАЛНА СФЕРА

Отзиви на Исландски родител за система в Исландия:

„Тук се стараем всяко дете да бъде щастливо и да използваме максимума на неговия потенциал. Ние, семействата, сме спокойни. Работим активно, получаваме допълнителна подкрепа - както финансова, така и емоционална - и имаме възможност да използваме услуга, която ни позволява веднъж в седмицата нашата дъщеря да излиза на разходка или да ходи на пица с придружители, а аз и мъжа ми да излезем.“

Родител и директор на фондация за деца със Синдром на Даун

Отзиви на специалист от Исландия:

“Тези системи работят доста независимо, но се опитват да работят заедно. В някои случаи обаче е трудно, напр. ако детето има умствена изостаналост, а също и психични проблеми, системите не винаги работят добре. Министерството на благосъстоянието се опитва да промени това сега с ново законодателство. Най-важната част от исландската система е здравната система, здравеопазването във всяка община.

Ние проследяваме развитието на всяко дете от раждането му, а също и по време на бременност. Също така е много важно почти всяко дете да посещава предучилищно заведение. Новото законодателство, което най-вероятно ще бъде основата за работата през следващите години, ще промени начина, по който различните системи работят заедно и за всяко семейство, което се нуждае от помощ от системата, ще има човек, който трябва да координира услугата. Предстои назначаване на отговорници, координатори, които да подкрепят координирането на услугите. Те ще бъдат отговорни за ранната интервенция.”

Helga Kristinsdóttir,
Психолог в Националния диагностичен център

СОЦИАЛНА СФЕРА

Отзиви на специалист от България, който е видял исландската система <http://mayadbeee.blogspot.com/2020/02/blog-post.html>

В изминалите дни посетихме 1 диагностичен център, 1 терапевтичен център, 1 специално училище, 4 детски градини, 1 детска болница и 2 училища в Исландия с една единствена цел - да видим как здравната, образователната и социалната системи си взаимодействат там, за да се случи на практика това, към което се стремим в България - включване на децата със специални образователни потребности и увреждания в обществото.

На пръв поглед ми прави впечатление средата, архитектурата и дизайна и това, че просто ВСИЧКО е пригодно за ВСИЧКИ хора без да е луксозно, а по-скоро практично и адаптирано. Колкото повече питаме, толкова повече усещаме истинско желание у учителите, педагозите и асистент-учителите да работят с всички деца и че това не им тежи, защото на всеки 4-5 деца средно се пада по един възрастен учител/асистент-учител/социален педагог (особено ако са под 2-годишни децата). Не им тежи обаче не само заради това, че са повече хора, а заради това, че те като ХОРА и професионалисти смятат този подход за правилно решение като общество - не мислят, че е привилегия някой със специфични нужди да получи специфична подкрепа - за тях това е очевидно, логично и не подлежи на съмнение. Ако не я получи сега, ще му е трудно или невъзможно по-напред в училище, после на работа, в обществото и т.н.

Основната разлика, която за мен остана от всички тези срещи беше подхода на уважение към детето и семейството като цяло. Децата със специални нужди НЕ получават екстра помощ спрямо останалите деца, а получават полагащата им се подкрепа спрямо техните собствени нужди. Тоест никой не прави за никой нещо специално. Всеки прави за всеки друг нужното, за да са всички ОК. Много просто, много човешко, много непретенциозно, липса на всякаква показност и претенция. Просто хората се грижат един за друг, защото са хора и уважават човешкото у себе си и околните.

Мая Донева,
Изпълнителен директор Фондация "Карин дом"

ГЛАВА 2

ПРИБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ В БЪЛГАРИЯ И МЕЖДУСЕКТОРНО ПАРТНЬОРСТВО

Нормативна основа за Приобщаващото образование в България

Основни национални и международни документи, които България приема по отношение на приобщаващото образование:

- 1991, ратификация на Конвенцията за правата на детето. **Правото на недискриминация на децата и на равни възможности за образование**
- 1994, Декларация от Саламанка. Правото на образование не е достатъчно, за да гарантира, че всички деца ще могат да учат заедно. **Изисква се училищата да се адаптират и да се променят, за да могат да отговорят на нуждите на всяко дете.**
- 2002, Законът за народната просвета **отменя Инstrukция 6 от 1977**, според която някои деца са били категоризирани като „необучаеми“ и **дава възможност децата със специални образователни потребности да учат в общообразователно училище. Условието е да получат административен статут СОП, базиран на медицинска диагноза.** Все още се говори за интегрирано образование.
- 2012, Ратификация на Конвенцията за правата на хората с увреждания. **Право на равен достъп до приобщаващо и качествено образование за хората с увреждания. Държавата трябва да гарантира образователна система, която да е базирана на приобщаващото образование,** и която позволява на хората с увреждания да развият пълния си потенциал и самоуважение и система, която да е в подкрепа на правата на човека и на различието.

От **1.08.2016 г.** е в сила нов **Закон за предучилищното и училищното образование. Приобщаващото образование е принцип и част от правото на образование.** Връщане на центъра на подкрепата в училище и овластяване на училищното лидерство да управлява процеса. **Законът разширява групите деца, които се нуждаят от допълнителна подкрепа в общообразователна среда, освен деца със СОП и хронични заболявания, това са и децата в риск, и децата с изяви дарби.**

Законът определя образованието като национален приоритет, който се реализира в съответствие с принципите на: -равен достъп до качествено образование и приобщаване на всяко дете и на всеки ученик и - равнопоставеност и недопускане на дискриминация при провеждане на предучилищното и училищното образование.

ПРИБОЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Приобщаващото образование, според ЗПУО е „процес на осъзнаване, приемане и подкрепа на индивидуалността на всяко дете или ученик и на разнообразието от потребности на всички деца и ученици чрез активиране и включване на ресурси, насочени към премахване на пречките пред ученето и научаването и към създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността.“ **На държавно ниво това е първата дефиниция за приобщаващо образование, която е постановена със Закон.**

Темата за компетентностите и в частност за ключовите компетентности не е нова за българското образование. Формалното ѝ начало се поставя през **декември 2006 г.** с **приемането на Препоръката на Съвета на Европейския съюз и на Европейския парламент за Рамка за ключовите компетентности за учене през целия живот.**

В рамките на Българското председателство с Препоръка на Съвета на Европейския съюз от **22 май 2018 г. тези ключови компетентности вече са осъвременени**, без обаче да се променя разбирането за тях като съчетание от знания, умения и нагласи. Непроменен остава и броят на ключовите компетентности.

Концепцията за ключовите компетентности е залегнала в Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) и е последователно проведена в подзаконовата нормативна уредба. Така например общообразователната подготовка е пряко обвързана с придобиването на **8-те ключови компетентности** от Рамката. В резултат Ревизираната Препоръка говори за следните осем (групи от) ключови компетентности: **езикова грамотност; комуникативна компетентност; математическа компетентност и компетентност в областта на природните науки, технологиите и инженерството; дигитална компетентност; личностна компетентност, социална компетентност и компетентност за учене; гражданска компетентност; предприемаческа компетентност; компетентност за културна осведоменост и изява.** В същото време е изведена и **девета**, значима за образователната ни система компетентност – умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт.

ПРИБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

В държавния образователен стандарт за общообразователната подготовка са определени по всеки учебен предмет очакваните резултати от обучението в края на всеки етап – под формата на компетентности, сред които основно място намират ключовите компетентности.

Особено място е отделено на т.нар. преносими (меки) умения, които не се свързват с конкретни учебни предмети, а са хоризонтални и включват разбиране на личните потребности в учебния процес и откриване на възможностите и способностите за преодоляване на трудностите в ученето както самостоятелно, така и в групи.

Придобитите ключови компетентности се награждат чрез обучението за придобиване на професионална подготовка и овладяването на професия или за придобиването на профилирана подготовка – своеобразна предуниверситетска подготовка. В този смисъл в новия образователен пакет е залегнал **специфичният национален комплекс от компетентности,** значим за бъдещето на страната ни: **инициативност, оценка на риска, креативност, критично мислене, контролиране на емоциите, работа в екип, решаване на проблеми, поемане на отговорност**

Посочените компетентности се определят като ключови, защото: са приложими за всички възрасти и за всички форми на обучение; правят реално ученето през целия живот; осигуряват връзка с пазара на труда; са инструмент за измерване на качеството, но и съизмерване на образователните системи; създават възможности за мобилност, за пренос на кредити и за сертифициране; осигуряват успешна изява и социално благополучие на хората.

ПРИБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Понастоящем приобщаващото образование в България се реализира на основата на **ЗПУО и Наредбата за приобщаващо образование**, в сила от 27.10.2017г., която определя държавния образователен стандарт за приобщаващо образование.

Право на образование. задължително предучилищно и училищно образование

ЗПУО определя, че приобщаващото образование е неизменна част от правото на образование.

Етапи:

- Ясли – за деца от 10 м. до 3 г. (по закон), под контрол на МЗ.
- Детски градини – от 3 до 7 години. Често към детските градини има и яслени групи – 4% от записаните деца в детски градини са на възраст под 3 години. задължително образование от 5-годишна възраст, въведено с новия закон, т.е. 2 години предучилищна подготовка.
- Училищно образование от 7-годишна възраст. Децата със СОП могат да бъдат отложени от тръгване в първи клас по молба на родителите, но не с повече от 1 година.

Най-малките деца до 3 години посещават детски ясли, които са под контрола на Министерство на здравеопазването и грижата за децата в тях се полага от медицински сестри. Обхватът на децата в детските ясли към края на 2019г. е 17,1%, което е значително под средния за ЕС обхват.

РАННО ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОТРЕБНОСТИТЕ

Другата възможност пред родителите на малки деца е да запишат децата си в яслени групи към детските градини. Към много от детските градини има разкрити яслени групи, където децата са на възраст между 2 и 3 години. 4% от всички деца, които посещават детски градини са на възраст под 3 години.

Също така в България не е възприето използването на масов скрининг за детското развитие в определени възрасти, както е практиката в други страни по света. Горепосочените фактори ограничават възможностите за ранно откриване на деца със затруднения в развитието и насочване към специализирани услуги за подкрепа.

Децата тръгват на детска градина в годината, когато навършват три години. Детските градини са под контрола на МОН и в тях има 4 възрастови групи – за деца от 3 до 7 години.

Ранното оценяване се извършва при постъпване за първи път на детето в детската градина. От 2016г. в България е въведен скрининг тест за ранно оценяване на риска от обучителни затруднения за децата на възраст между 3г. и 3г.6м., по утвърдена от Министерството на образованието и науката методика. Скринингът е разработен от научен екип от БАН и се прилага от специалисти от детските градини, преминали специално обучение за целта. При постъпване на децата в детската градина, във възрастта между 3 години и 3 години и 6 месеца се извършва задължително оценяване с този скрининг. Оценяването се провежда индивидуално за всяко дете със съгласието на родителя след информирането му за начина на провеждането и за ползата от прилагането на скрининга. В зависимост от резултатите от оценяването за всяко дете се определя необходимостта от предоставяне на обща и/или допълнителна подкрепа за личностно развитие.

РАННО ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОТРЕБНОСТИТЕ

Обследване и оценка на потребностите

Съгласно новия ЗПУО образованието е задължително за децата от предучилищна възраст. Тогава децата са в т.нар. подготвителни групи в детските градини или в предучилищни класове, сформирани към училищата. С поправка в ЗПУО от 2020г. образованието става задължително от 4-годишна възраст.

Тази промяна се предвижда да влезе в сила най-късно до 2023г. и цели превенция на отпадането от училище и преодоляване на неграмотността. На децата на 5 и 6 години в подготвителните групи в детските градини или в училищата, на които не е извършено ранно оценяване от 3 години до 3 години и 6 месеца, се извършва оценка на риска от обучителни затруднения.

Според данни на Националния статистически институт и писмо на МОН с изх. № 18-503/31.10.2019г.

Статистически данни 2019 г.	Детски градини (3-7 години)	Училища (I-XII клас)
Брой заведения	1840	1963
Брой записани деца/ученици	217 867	572 504
Коефициент на записване	78,7	
Деца/ученици, получаващи ресурсна подкрепа	4538	15 830

На база на горепосочените данни на НСИ и МОН можем да видим, че процентното съотношение на децата, получаващи ресурсна подкрепа, варира от 2.08% за детските градини до 2,77% за училищата. Това е значително малък процент на обхват на децата със специални образователни потребности в България. Освен това има значителен брой деца с увреждания, които получават подкрепа извън общообразователните училища, в Центровете за специална образователна подкрепа и в Специалните училища. По данни на Уницеф “Данни за децата с увреждания в България и по света” - “предполагаемият брой на децата с увреждания и затруднения в развитието е около 32 000, въпреки че няма пълни данни за точния им брой в страната....Приблизителният брой на децата с увреждания, които не посещават училище, е около 10 000”.

РАННО ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОТРЕБНОСТИТЕ

В България има Териториални експертни лекарски комисии (ТЕЛК), които освидетелстват децата и лицата за трайна неработоспособност/вид и степен на увреждане. Подготовката на децата/хората с увреждания за явяване пред комисиите на ТЕЛК се извършва от техния личен лекар. Той определя медицинските документи, прегледи, консултации и изследвания, които са нужни на съответния човек, освен това му дава медицинско направление за ТЕЛК. С него пациентът отива в съответната комисия по местоживееене. За да изпълни задачата по експертизата на лежачо болни, ТЕЛК осъществява посещение в дома на регионален принцип, тоест в рамките на съответната област, а Националната експертна лекарска комисия (НЕЛК) осъществява домашни посещения на територията на цялата страна. Здравноосигурените лица не заплащат изследванията и консултациите, назначени от личния лекар или специалистта за целите на медицинската експертиза. НЕЛК е органът, пред който се обжалват експертните решения, постановени от ТЕЛК.

Децата/хората с увреждания, които имат решение от ТЕЛК, имат право на месечни помощи за грижи за дете с увреждане, независимо от дохода на семейството, имат право на лични и социални асистенти, като социалните асистенти могат да придружават децата в учебните заведения.

Преобразуване на Помощните училища в Центрове за специална образователна подкрепа

Важен момент за развитието на приобщаващото образование е преобразуването на съществуващите Помощни училища в Центрове за специална образователна подкрепа (ЦСОП). В ЦСОП се обучават деца със специални образователни потребности (СОП), за които са изчерпани другите възможности за обучение в общообразователна среда. Назначават се допълнителни специалисти и заедно с обучението се предоставят терапии на децата, така че центърът може да се посещава от ученици и други, които имат нужда от допълнителна подкрепа. В процеса на преобразуването МОН вложи много допълнителни средства за изграждане на съвременна и отговаряща на новите нужди подкрепяща среда. Със средства по национални програми ЦСОП изградиха по-достъпна архитектурна среда, модернизираха материалната си база, закупиха оборудване и дидактически материали. Учителите също преминаха обучения за изпълнение на новите им роли. Понастоящем на територията на страната функционират 43 ЦСОП.

ПОДКРЕПА ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ НА ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ

ЗПУО въвежда за първи път две нива на подкрепа на децата – **обща**, за всички деца и **допълнителна**, за деца, които имат нужда от още време, ресурси и работа за подкрепа. Допълнителната подкрепа за личностно развитие се предоставя на деца и ученици: 1. със специални образователни потребности; 2. в риск; 3. с изяви дарби; 4. с хронични заболявания. Подкрепата за личностно развитие се прилага в съответствие с индивидуалните образователни потребности на всяко дете и на всеки ученик. **Общата и допълнителната подкрепа за личностно развитие** се осигуряват в детските градини, в училищата, в центровете за подкрепа за личностно развитие, включително ЦСОП и в специализирани обслужващи звена – Регионални центрове за подкрепа на процеса на приобщаващо образование (РЦПППО), създадени на територията на всяка област. За реализиране на общата и допълнителната подкрепа в детските градини и училищата работят психолог или педагогически съветник, логопед, социален работник и ресурсни учители.

Общата подкрепа за личностно развитие включва: 1. екипна работа между учителите и другите педагогически специалисти; 2. допълнително обучение и консултации по учебни предмети; 3. допълнителни модули за деца, които не владеят български език; 4. кариерно ориентиране на учениците; 5. занимания по интереси; 6. библиотечно-информационно обслужване; 7. грижа за здравето; 8. осигуряване на общезитие; 9. поощряване с морални и материални награди; 10. дейности по превенция на насилието и преодоляване на проблемното поведение; 11. ранно оценяване на потребностите и превенция на обучителните затруднения; 12. логопедична работа.

Екипната работа между учителите и другите педагогически специалисти включва обмен на информация и на добри педагогически практики с цел подкрепа на учителите за подобряване на работата с класа, провеждане на срещи за определяне на подкрепа на ученици, насочена към превенция на насилието, преодоляване на проблемното поведение и към превенция на обучителните затруднения.

ПОДКРЕПА ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ НА ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ

Допълнителната подкрепа за личностно развитие включва: 1. работа с дете и ученик по конкретен случай; 2. психо-социална рехабилитация, рехабилитация на слуха и говора, зрителна рехабилитация, рехабилитация на комуникативните нарушения и при физически увреждания; 3. осигуряване на достъпна архитектурна, обща и специализирана подкрепяща среда, технически средства, специализирано оборудване, дидактически материали, методици и специалисти; 4. предоставяне на обучение по специалните учебни предмети за учениците със сензорни увреждания; 5. ресурсно подпомагане.

Допълнителната подкрепа за личностно развитие може да бъде краткосрочна или дългосрочна. Краткосрочната подкрепа за деца или ученици със специални образователни потребности обхваща период от минимум една учебна година до максимум края на съответния етап от степенята на образование. Дългосрочната обхваща повече от един етап от степенята на образование, повече от една степен на образование или е за целия период на обучение на детето или ученика в детската градина или училището.

За осигуряване на допълнителна подкрепа за личностно развитие се извършва оценка на индивидуалните потребности на детето и ученика от екип за подкрепа на личностното развитие.

Детската градина/училището сформират екип за подкрепа на личностното развитие. В състава на екипа задължително се включват психолог и/или педагогически съветник, логопед; родител, като може да участва и ресурсен учител/специален педагог, както и други специалисти според индивидуалните потребности на детето или ученика и представители на органите за закрила на детето и на органите за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. В работата на екипа задължително участва родителят на детето или ученика. Екипът извършва оценка на индивидуалните потребности, изготвя и реализира план за подкрепа.

На територията на страната функционират 28 РЦПППО, наследници на създадените през 2006 г. Ресурсни центрове. Те са държавни структури, подчинени на МОН, по един във всяка област. В РЦПППО се сформират регионални екипи за подкрепа на деца и ученици със СОП. В състава им влизат ресурсни учители, специални педагози, психолози, логопеди и други специалисти при необходимост, както и представители на регионалните управления на образованието.

ПОДКРЕПА ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ НА ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ

Въз основа на оценката на екипа от детската градина или училището те предлагат на директора на РЦПППО да одобри/да не одобри допълнителната подкрепа. Ако детската градина или училището не може да сформира екип, екипът се сформира от РЦПППО и те извършват оценката. Също така правят повторна оценка в случай, че родителят не е съгласен с оценката или с предложената допълнителна подкрепа.

Тези екипи предоставят методическа подкрепа за работа с деца и ученици със специални образователни потребности на детските градини, училищата и центровете за подкрепа за личностно развитие.

В група в детска градина или в клас в училище могат да се обучават до 3 деца със специални потребности. При увеличаване на този брой може да се назначи помощник на учителя – нова професия. Той е парапрофесионалист. Помощник на учителя се осигурява при повече от 3 деца или ученици със специални образователни потребности в група в детската градина или в паралелка в училището, когато децата и учениците са с комплексни потребности вследствие на емоционално-поведенчески проблеми при разстройство от аутистичния спектър. Засега практиката за назначаване на тези специалисти е ограничена, тъй е нова като възможност и изисква заделяне от бюджета на учебното заведение за заплащането им.

Заедно в детската градина

ПОДКРЕПА ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ НА ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ

Финансиране

Дейностите в системата на предучилищното и училищното образование се финансират със средства от държавния бюджет, бюджетите на общините, европейски фондове и програми и други източници. Средствата от държавния бюджет се разпределят между бюджетите на общините, финансиращи държавни и общински училища и детски градини, въз основа на броя на децата и учениците и на стандарт за дете и ученик, определен за съответната година. От 2018 се въвеждат нови правила за финансирането на детските градини и училищата, което зависи не само от броя ученици, но и от други характеристики на учебните заведения. Сред тях са регионът, в който се намира детската градина или училище, и броят деца от уязвими групи. Предвижда се учебни заведения в малки, отдалечени и погранични райони да получават по-високо финансиране. Целеви средства се отпускат и на детски градини и училища с концентрация на ученици в риск. Тези мерки целят подобряване на достъпа до образование и намаляване на риска от отпадане от училище.

Средствата за децата и учениците, които получават ресурсно подпомагане, се определят с норматив и се разпределят между детските градини и училищата според броя на децата и учениците на ресурсно подпомагане. Когато ресурсното подпомагане не се извършва от детската градина или училището, общината предоставя средствата на център за подкрепа за личностно развитие, на център за специална образователна подкрепа или на регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование.

ПОДКРЕПА ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ НА ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ

Допирни точки между образователна и здравна системи в рамките на приобщаващото образование

Главният нормативен документ, с който се урежда функционирането на националната здравноосигурителна система в България, е **Законът за здравното осигуряване**.

А Националната здравна стратегия 2020 е водещият стратегически документ, който конкретизира целите за развитие на системата на здравеопазването до 2020 г. Тя е в съответствие с ангажиментите на България на европейско и международно ниво, но въплъщава и стремежа на държавата за избор на национален път за развитие на системата на здравеопазване.

В работния план към **Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве, стартира пилотно през 2015г.** бе разработен механизъм и въвеждане на **неонатален слухов скрининг** с цел ранно диагностициране и навременна интервенция при увреждане на слуха при новородени в лечебни заведения със структури по неонатология.

Все още България е сред страните в ЕС с най-малко общопрактикуващи лекари на човек от населението, като педиатрите към края на 2019 по данни на Национален статистически институт (НСИ) са **1 416**, което означава, че един педиатър средно трябва да работи с около 900 деца. В много от учебните заведения, в здравните кабинети работят предимно медицински сестри, а с лекари най-често се сключват договори за определени часове за седмица.

Съгласно ЗПУО грижата за здравето е част от общата подкрепа за личностно развитие, която се предоставя на всички деца и ученици. Грижата за здравето се осигурява чрез гарантиране на достъп на децата и учениците до медицинско обслужване и програми за здравно образование и за здравословен начин на живот (ЗПУО, чл. 183).

ПОДКРЕПА ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ НА ДЕЦАТА И УЧЕНИЦИТЕ

Към детските градини и училищата се разкриват здравни кабинети, чието функциониране се определя със Закона за здравето. Здравните кабинети в детските градини и училищата осъществяват дейности по: оказване на първа медицинска помощ; подпомагане на процеса на наблюдение и лечение на деца с хронични заболявания; промоция и превенция на здравето; предотвратяване и ограничаване на заразни и паразитни заболявания; участие в подготовката, провеждането и контрола на различните форми на отдих, туризъм и спорт; организиране и провеждане на програми за здравно образование и специални превантивни програми; съгласуване на седмичното разписание на учебните часове с директора на детската градина и училището.

Дейностите в здравните кабинети се осъществяват от медицински сестри. Финансирането на дейностите се извършва със средства от общинските бюджети като делегирана от държавата дейност.

Досегът между образователната и здравната система е на ниво идентифициране на специалните потребности на децата и на нуждите от подкрепа. Осигуряването на допълнителна подкрепа на децата със СОП става въз основа на индивидуална оценка на потребностите. За извършването ѝ родителят подава документи до директора на учебното заведение, вкл. статуси от проведени предварителни изследвания и консултации – психологични, логопедични, медицински, както и медицинската документация, удостоверяваща здравословното състояние на детето.

Допълнителната подкрепа, която ще се предоставя на ученика със СОП, се определя в Индивидуалния план за подкрепа. Тя може да включва рехабилитационни дейности, като: психо-социална рехабилитация, рехабилитация на слуха и говора, зрителна рехабилитация, рехабилитация на комуникативните нарушения и при физически увреждания. В Наредбата за приобщаващо образование е разписано, че Рехабилитацията на комуникативните нарушения може да се осъществява и в сътрудничество със специалисти от лечебни заведения. Що се отнася до децата и учениците с физически увреждания (увреждания на опорно-двигателния апарат), на тях може да се предоставя рехабилитация и кинезитерапия по време на часовете по физическо възпитание и спорт от рехабилитатор и/или кинезитерапевт или да им се осигурява лечебна физкултура (ЛФК). В екипите, осигуряващи допълнителна подкрепа, няма назначени рехабилитатори/кинезитерапевти. Законодателството не е предвидило механизъм за сътрудничество между образователния и здравния сектор по отношение на рехабилитацията на физически увреждания. Децата и учениците е необходимо да ползват други услуги в общността – лечебни заведения по Здравна каса или социални заведения, в които има назначени рехабилитатори/кинезитерапевти.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

В нашата страна през последните години се полагат целенасочени усилия за подобряване на достъпа до образование на всички деца и ученици, което е предизвикателство пред **политиката по социално включване**.

Засилени са дейностите в подкрепа на децата със специални образователни потребности. Обръща се внимание на повишаването на квалификацията както на лицата, напуснали преждевременно училище, така и на тези, които никога не са посещавали училище. В политиките за превенция на отпадането от училище се обръща внимание на повишаване на качеството на предучилищното образование и подобряване обхвата на децата.

С Решение № 5 на Министерския съвет от 06.02.2013 г. е приета **Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020** (Стратегията). Тя се оказва водещ стратегически документ, който посочва визията, приоритетните направления и дейностите за развитие на политиката в областта на бедността и социалното изключване в България до 2020 г. и е изключително важен за реализиране на единна, последователна и устойчива политика в областта на социалното включване, основана на интегриран подход и междусекторно сътрудничество на национално, областно и общинско ниво. Посредством двугодишни планове за изпълнение на Стратегията, одобрени от Министерския съвет, се осигурява реализирането на нейното действие, посочват се конкретни мерки и дейности, индикатори за тяхното изпълнение, източници на финансиране, срокове и отговорни институции.

В Плана за периода 2019-2020 г. за изпълнение на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване се посочва, че са реализирани и продължават да се реализират мерки по Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020 г., **„за осигуряване на условия за ограмотяване и за усвояване на учебно съдържание; за създаване на единна система за ориентиране през целия живот – чрез утвърждаване на центровете за кариерно ориентиране на учениците в България; за популяризиране на възможностите за професионалното образование и обучение до придобиване на професионална квалификация във формалната образователна система и други.“**

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Подобряването на капацитета и взаимодействието в сферата на образованието, здравеопазването, заетостта и социалните услуги при реализиране на общи цели за социално включване е важно условие за подобряване на достъпа до социални, здравни, образователни услуги, услуги за заетост, както и тяхното качествено предоставяне.

Пример за това е мярката за постигане на по-добрата обвързаност на предоставянето на семейни и социални помощи с редовното посещение на предучилищна и училищна подготовка и други. С Решение на МС № 373 от 5.07.2017 г. бе създаден **Механизъм за съвместна работа на институциите по обхващане и задържане в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст**. Също бяха приети промени в Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане и Правилника за прилагане на Закона за семейни помощи за деца, като така се постигна тази по-добра обвързаност на предоставянето на семейни и социални помощи с редовното посещение на предучилищна и училищна подготовка.

В изпълнение на **мерките от Националната стратегия, продължава процесът на деинституционализация на грижата за деца**. Освен това, изпълнителният директор на Агенцията за социално подпомагане със Заповед № РД01-0918/09.05.2018 г. **спира настаняването на деца до 3-годишна възраст без увреждания в Домовете за медико-социални грижи за деца**. За да се премахне институционалният модел на грижа, се предоставят нови социални услуги в общността с финансиране по ОП РЧР и ОП РР продължават да се изпълняват процедури, насърчаващи социалното включване на деца и семейства.

Като **нова услуга** в края на 2018 г. **започна разкриване на Центрове за комплексно обслужване за деца с увреждания и хронични заболявания**, в които да се оказва подкрепа на семействата на деца с увреждания и хронични заболявания за назначаване и провеждане на ранна диагностика, диагностика, лечение и медицинска и психосоциална рехабилитация на децата.

По отношение на **мерките, свързани с осигуряване на достъпна среда** – физическа, институционална и информационна и достъпен транспорт, следва да се отбележи приносът на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014-2020 г.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Въпреки постигнатите резултати, все още ограниченията на средата са сериозна пречка за свободно включване на децата/ хората с увреждания в обществения живот.

В законодателството се правят поредица от промени - **Законът за хората с увреждания**, Обн., ДВ, бр. 105 от 18.12.2018 г., в сила от 1.01.2019 г., изм. и доп., бр. 24 от 22.03.2019г., в сила от 1.07.2020 г. - изм., бр. 101 от 27.12.2019 г., доп., бр. 28 от 24.03.2020 г., в сила от 13.03.2020 г., изм., бр. 67 от 28.07.2020 г.

Законът урежда обществените отношения, свързани с упражняване на правата на хората с увреждания в Република България и има за цел да: насърчава, защитава и гарантира пълноценното и равноправно упражняване на правата и свободите на хората с увреждания; създаде условия за социално приобщаване на хората с увреждания; способства за зачитане на вътрешно присъщото човешко достойнство на хората с увреждания; предоставя подкрепа за хората с увреждания и техните семейства. Законът гарантира правата на хората с увреждания по начин, който осигурява зачитане на човешкото им достойнство и равното им третиране в личния, обществения и политическия живот, като се прилагат индивидуален подход и индивидуална оценка на потребностите.

В закона се разглежда **Подкрепата за социално приобщаване** - Медицинска, професионална, социална, трудова и психологическа рехабилитация, Образование и професионално обучение, Заетост, Достъпна среда и разумни улеснения, достъпна информация и осигуряване на лична мобилност, Достъп до правосъдие и правна защита, Финансова подкрепа, Информационна система и регистри.

Чрез този закон - Законът за хората с увреждания, в Глава четвърта ПОДКРЕПА ЗА СОЦИАЛНО ПРИОБЩАВАНЕ Раздел II - Образование и професионално обучение - се уреждат обществените отношения, свързани с упражняване на правата на децата и учениците с увреждания, включително и тези със СОП, **да “се предоставя подкрепа за личностно развитие в системата на предучилищното и училищното образование.”**

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Тук е и допирната точка със Закона за предучилищното и училищното образование и това е текстът, че: **“Подкрепата е обща и допълнителна и се прилага в съответствие с индивидуална оценка на всяко дете и на всеки ученик с увреждане, изготвена при условията и по реда на Закона за предучилищното и училищното образование и държавните образователни стандарти.**

Подкрепата за личностно развитие се предоставя и осигурява на децата и учениците съвместно с държавните и местните органи и техните структури и доставчиците на социални услуги.

Институциите в системата на предучилищното и училищното образование предоставят условия за равен достъп до качествено образование и приобщаване на децата и учениците чрез осигуряване на допълнителна подкрепа по чл. 187, ал. 1 от Закона за предучилищното и училищното образование.

Институциите в системата на предучилищното и училищното образование осигуряват допълнителната подкрепа за личностно развитие на децата и учениците с увреждания чрез план за подкрепа, изготвен по реда на чл. 187, ал. 3 от Закона за предучилищното и училищното образование. Планът се изготвя въз основа на оценка на индивидуалните потребности на всяко дете или ученик, която се извършва от екип за подкрепа за личностно развитие в детската градина или в училището.

Институциите в системата на предучилищното и училищното образование осигуряват достъп и присъствие на асистентите на деца или ученици с увреждания, когато в плана за подкрепа е посочено, че детето или ученикът се нуждае от подкрепата на асистент.

Регионалните центрове за подкрепа на процеса на приобщаващото образование осъществяват организационно и методическо подпомагане на детските градини и училищата по отношение на предоставяне на допълнителна подкрепа за личностно развитие на децата и учениците с увреждания, както и осигуряват ресурсно подпомагане на деца и ученици със специални образователни потребности в случаите, предвидени в Закона за предучилищното и училищното образование.

Към регионалните центрове за подкрепа на процеса на приобщаващото образование се създават регионални екипи за подкрепа за личностно развитие на децата и учениците“

**ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ
ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И
СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В
АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Законът си кореспондира и с **НАРЕДБА ЗА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ** (обн. - ДВ, бр. 86 от 27.10.2017 г., в сила от 27.10.2017 г.) (акт. 11.11.2020 г. Приета с ПМС № 232 от 20.10.2017 г., в сила от 27.10.2017 г.), с която се определя държавният образователен стандарт за приобщаващото образование. Наредбата урежда също обществените отношения, свързани с осигуряване на приобщаващото образование на децата и учениците в системата на предучилищното и училищното образование, както и дейността на институциите в тази система за предоставяне на подкрепа за личностно развитие на децата и учениците.

Подкрепата за личностно развитие на децата и учениците се организира и осигурява в съответствие с утвърдените областни и общински стратегии за подкрепа за личностно развитие на децата и учениците въз основа на анализ на потребностите от обща и допълнителна подкрепа. Подкрепата за личностно развитие се предоставя в съответствие с индивидуалните образователни потребности на всяко дете и на всеки ученик.

Към **Наредбата за приобщаващо образование** Министерът на образованието и министърът на труда и социалната политика, са утвърдили **Алгоритъм на взаимодействие между институциите в системата на предучилищното образование и дирекциите “Социално подпомагане” по отношение осигуряването на подкрепата за личностно развитие на децата и учениците.**

Със **Закона за закрила на детето** - Обн., ДВ, бр. 48 от 13.06.2000 г....., изм. и доп., бр. 71 от 11.08.2020 г., бр. 99 от 20.11.2020 г. се уреждат правата, принципите и мерките за закрила на детето, органите на държавата и общините и тяхното взаимодействие при осъществяване на дейностите по закрила на детето, както и участието на юридически лица и физически лица в такива дейности. Държавата защитава и гарантира основните права на децата в България, независимо от възрастта им, социалния статус, физическо, здравословно и психическо състояние. За всички деца се осигуряват подходяща икономическа, социална и културна среда, образование, свобода на възгледите и сигурност.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

По предложение на Министерския съвет, Народното събрание приема Национална стратегия за детето, изградена върху принципите на този закон. В изпълнение на националната стратегия Министерският съвет приема **Национална програма за закрила на детето**, предложена от министъра на труда и социалната политика и председателя на Държавната агенция за закрила на детето. *Така Държавните органи в рамките на своята компетентност провеждат държавната политика за закрила на детето и създават подходящи условия за неговото развитие.* В закона се дава определение за дете, като по смисъла на този закон, това е всяко физическо лице до навършването на 18 години.

На национално ниво бяха предприети действия за реформи в сектора на социалните услуги и разработен и приет **Закон за социалните услуги**, който е одобрен от Министерския съвет. /Обн., ДВ, бр. 24 от 22.03.2019 г., в сила от 1.07.2020 г. - изм., бр. 101 от 27.12.2019 г.; изм. с Решение № 9 на Конституционния съд на РБ от 14.07.2020 г. - бр. 65 от 21.07.2020 г./

Законът урежда предоставянето, ползването, планирането, финансирането, качеството, контрола и мониторинга на социалните услуги в Република България.

Важно е да отбележим, че в процеса на консултирането на закона участие взеха широк кръг заинтересовани страни, включително представители на неправителствени организации, социалните партньори, академичните среди и др.

Законът урежда обществените отношения, свързани с упражняване на правата на хората с увреждания в Република България и има за цел да: насърчава, защитава и гарантира пълноценното и равноправно упражняване на правата и свободите на хората с увреждания; създаде условия за социално приобщаване на хората с увреждания; способства за зачитане на вътрешно присъщото човешко достойнство на хората с увреждания; предоставя подкрепа за хората с увреждания и техните семейства. Законът гарантира правата на хората с увреждания по начин, който осигурява зачитане на човешкото им достойнство и равното им третиране в личния, обществен и политическия живот, като се прилагат индивидуален подход и индивидуална оценка на потребностите.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Основните принципи на закона са:

1. личен избор и независимост на хората с увреждания и техните семейства;
2. равнопоставеност и недискриминация;
3. социално приобщаване и пълноценно и ефективно участие на хората с увреждания и техните семейства в обществения живот;
4. достъпност.

Със закона се определят областите на подкрепа за хората с увреждания, а именно - здравеопазване; образование; заетост; жилищно осигуряване; достъпна среда в урбанизираните територии и обществените сгради; транспорт; култура; спорт; личен живот; обществен и политически живот; правосъдие; други области.

Организацията на предоставянето на социалните услуги се определя от доставчика на услугата в съответствие със стандартите за качество, определени в **Наредбата за качеството на социалните услуги**, като нов момент е, че контролът и мониторинга се осъществява от **Агенцията за качеството на социалните услуги**. **Агенцията за социално подпомагане към министъра на труда и социалната политика** определя потребностите от социални услуги, планирането, създаването, предоставянето и развитието на социалните услуги; също така координира разработването и актуализацията на **Националната карта на социалните услуги** и дава предварително одобрение за създаване, промяна на броя на потребителите и промяна на мястото на предоставяне на социалните услуги, които се финансират от държавния бюджет, в съответствие с Националната карта на социалните услуги. **Агенцията за социално подпомагане** разработва предложения до министъра на труда и социалната политика за определяне и актуализиране на стандартите за финансиране на социалните услуги, които се финансират от държавния бюджет, и за размера на таксите за тяхното ползване; участва при разработването на нормативни промени в областта на социалните услуги; поддържа в интегрираната информационна система на агенцията информацията относно социалните услуги на територията на страната.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Социалните услуги в страната са **1356**, като за тази година заделените средства са около **294 милиона лева**. Именно **Националната карта** е гаранция, че няма да се създаде безконтролен пазар на социалните услуги. Така, според социалния министър „Става дума за регулиране на търсенето, предлагането и за насочването на обществените средства само там, където е необходимо разкриването на социалната услуга”.

Средствата за оказване на подкрепа за хората с увреждания с цел социално приобщаване са включени различни видове подкрепа - медицинска, професионална, социална, трудова и психологическа рехабилитация; образование и професионално обучение; услуги, подпомагащи трудовата реализация; достъпност и разумни улеснения; социални услуги; финансова подкрепа; достъпна информация; достъп до правосъдие и правна защита; осигуряване на лична мобилност с максимална степен на независимост; лична помощ; универсален дизайн; други средства.

Към Закона за социалните услуги, с ПМС № 306 от 09.11.2020 г. Обн. ДВ. бр.98 от 17 Ноември 2020г. е **приет Правилник за прилагане на Закона за социалните услуги**. С правилника за прилагане на Закона за социалните услуги се уреждат реда за насочване за ползване на социални услуги, както и за изготвяне и актуализиране на индивидуалната оценка на потребностите и на индивидуалния план за подкрепа. Определени са минималното съдържание на договора за ползване на социални услуги, както и условията за неговото прекратяване или удължаване. Сътрудничеството и координацията между доставчиците на социални услуги, в случаите, когато на едно лице е необходимо да ползва социални услуги от различни доставчици, също са уредени, както и координацията при подкрепа от различни системи. Определени са реда и условията за ползване на заместваща грижа.

Едва след изчерпване на всички възможности за предоставяне на социални услуги в общността се предоставят социални услуги в специализирани институции.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

С **Правилника за прилагане на Закона за социалните услуги** се определят елементите на разходите, размерите на стандартите за делегираните от държавата дейности за различните социални услуги, както и начинът за формиране на размера на таксите за ползване на социални услуги, финансирани от държавния бюджет и случаите, в които лицата заплащат или не такси за ползване на социалните услуги. Дългосрочното планиране на финансирането на социалните услуги от държавния бюджет се осъществява въз основа на Националната карта на социалните услуги. Новият Закон за социалните услуги регламентира за общините по-голяма гъвкавост при управление на финансирането на услугите според нуждите на общността.

Със Закона за социалните услуги се регламентира и акцентира на интегрираното предоставяне на подкрепа не само чрез социални услуги, но и чрез услуги от различни системи.

Координационни механизми при интегрирано предоставяне на подкрепа от различни системи, социалната работа в други системи, както и подкрепата от други системи, улесняват взаимодействието. Пример за това е **“Алгоритъм за взаимодействие между институциите в системата на предучилищното и училищното образование и дирекциите “Социално подпомагане” по отношение осигуряването на подкрепа за личностно развитие на децата и учениците”**, утвърден от министъра на образованието и науката и министъра на труда и социалната политика.

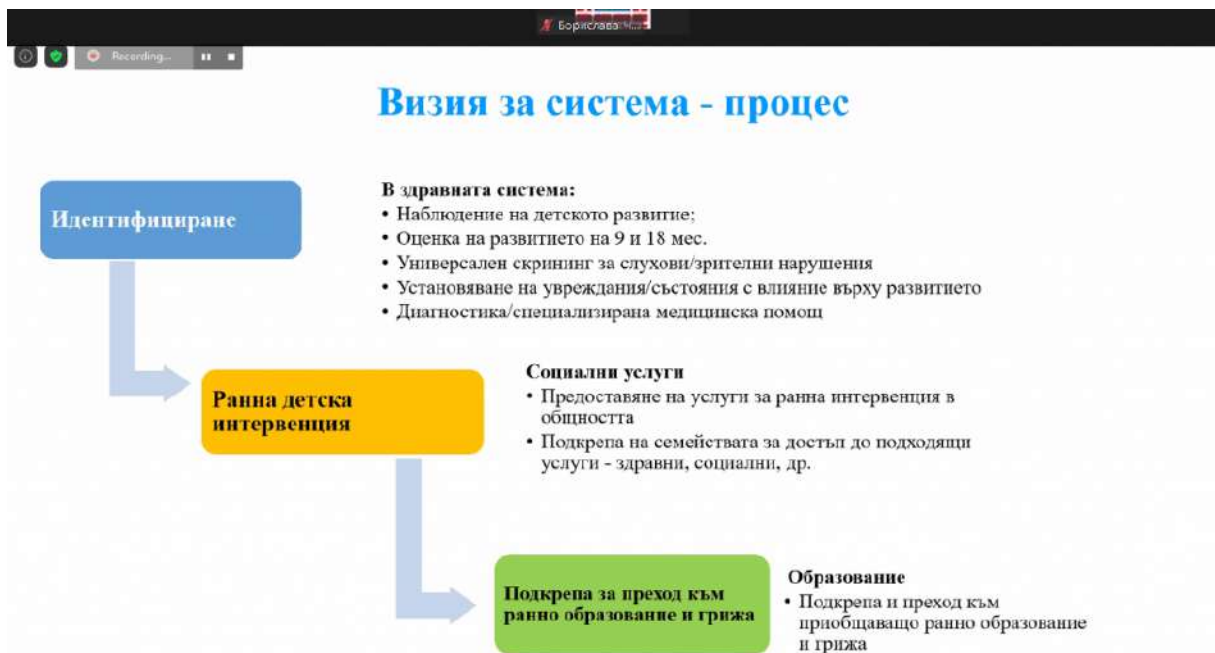
Всичко това предполага осъвременяване и развитие на междусекторното партньорство и услуги за социално включване.

Важно е да се постигне синхронизиране на визията за развитието на процесите на личностното развитие на децата и учениците на всички равнища – общинско, областно и национално, както и между участниците и заинтересованите лица в процеса на неговото осигуряване, защото постигането на целите е възможно само с обединяване усилията на всички заинтересовани страни.

Взаимодействието и взаимовръзката в сферата на образованието, здравеопазването и социалните услуги при реализиране на общи цели за социално включване е най-важното условие за подобряване на достъпа до качествени социални, здравни, образователни услуги, водещи до приобщаващо образование за всички деца.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Междусекторното взаимодействие в България през погледа на специалисти и родители

В процеса на проучване и анализиране на взаимодействието между МОН, МЗ и МТСП, бяха проведени 2 неструктурирани интервюта със специалисти от социални услуги за деца и 2 структурирани интервюта с родители на деца със специални потребности. Интервюта бяха взети в удобно за интервюираните време. Въпросите бяха отворени, като се целеше качествено набиране на данни.

От интервюта със специалисти става ясно практическото взаимодействие между различните системи и услуги. Почти 100% от децата, получаващи социални услуги и навършили 3г. възраст, са записани в образователната система. Специалистите съобщават за единични случаи, в които децата не са обхванати на този етап. По-голямата част от децата посещават заниманията в детска градина или училище. Има деца, с които образователният процес се провежда в условията на дневния център, “чрез индивидуална форма на обучение с учител. Това са деца с комплексни нужди, за които училищата нямат подготвена среда и възможност да ги приемат.”

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Специалистите споделят факта, че има деца, които “посещават детските заведения полудневно или почасово. Факт е също така, че на немалка част от семействата, с които работим, се налага да сменят детските градини повече от веднъж поради трудна адаптация на детето към средата или неразбиране от страна на персонала. Понякога се случва родители на други деца от групата да настояват детето да бъде преместено... Нерядко родителите чуват реплики от типа на: “задръжте детето си по възможност за няколко дни вкъщи”, “не може да заспи на обяд и пречи на другите деца, елате да си го вземете” и други подобни.”

Въпреки това специалистите отчитат сравнително добро взаимодействие с детските градини и отдават това на факта, че те, както и услугите, които предоставят, са общинско делегирани дейности и местното общинско ръководство е на места много активно.

В страната от преди около 10 години назад започна въвеждането на **семеенно-ориентирания подход** в услуги по Ранна интервенция в неправителствения сектор. “Преходът на едно дете от семейна към социална общност обикновено ангажира цялото семейство. За семействата на децата със специални нужди това важи в пълна сила.” Терапевтите не само осъществяват пряка терапевтична дейност с детето, но и консултират и обучават родителите и другите членове на разширените семейства.

“Семействата биват подкрепяни в това как да развиват потенциала на своите деца, да ги учат на самостоятелност и то по уверен начин. Подкрепяме семействата в изграждането на рутини и ежедневни умения при децата. Учим децата на социални и комуникативни умения в група. Там, където е необходимо, въвеждаме допълващи и алтернативни методи на комуникация.”

**Семейството е основна
движеща сила в терапията
на детето**

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Специалистите отчитат, че е въпрос на системна политика и конкретни дейности от страна на община, екипа от социалните услуги, учителите и родителите, за да могат децата да се чувстват част от групата на своите връстници в системата на образованието. “В най-добрия случай се провеждат паралелно дейности от двете системи: специалистите от Дневния център за деца с увреждания подготвят детето за включване в образователната система, а от своя страна учителите подготвят останалите деца и техните родители за приемането на дете със специални потребности. Не са рядкост и случаите, в които това се случва едновременно. Много важен е индивидуалният подход и преценка за всяко конкретно дете, набелязване на плавен преход, който да осигури добра среда за обучение на всички деца, както и партньорството между терапевт/специалист, родител и учител. Заедно с това системно се провеждат информационни кампании, инициативи и събития, целящи информираност на местната общност за възможностите на децата със специални нужди, за смисъла на приобщаването и ползите за всички страни от него. Ако преди 10 и повече години това беше много далечна тема, към момента голяма част от тези инициативи са и на учителите и децата от образователната система.”

За съжаление обаче, има множество примери, където децата не са приобщени в общия процес на учене и игра. “Проблемите са много и от най-различно естество - например от липса на разбиране за индивидуалните специфики при хранене и тоалет, съпътстващи състоянието на някои деца, до трудности в справянето с неприемливи поведениа в група, характерни за други деца.” От съществено значение за приобщаването на децата са бариери като висок брой на деца в групите и класовете - често стигащи до 30 - 35 деца, липсата на помощник на учителя, недостатъчни практически обучения и супервизии по случай, като квалификацията на учителите играе решаваща роля.

“Специално подготвената подкрепяща среда и квалифицираният персонал са сред най-важните елементи, допринасящи за доброто представяне на децата.”, изтъкват още специалистите.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Виргиния Василева
Психолог, Карин дом

За подкрепящата среда Виргиния Василева сподели: “Любимият ми въпрос :). Има едни пъзели за възвръщане... Представете си, че имате един такъв пъзел, на който имате отвори само за кръгчета, но в ръцете си държите кръгчета, квадрати и триъгълници. Каквото и да направите с тези елементи, те няма да се “вградят”, докато не промените нещо в дъската. Същото е и с децата - за да разгърнат потенциала си, всички деца се нуждаят от подкрепяща среда. В нашата страна процесите по промяна на средата в образователната система са налице, но имаме да извървим още дълъг път.

Подкрепящата среда е много повече от физическа и ресурсна среда. Тя е преди всичко философия, култура, приемане на различието и многообразието, адекватно откликване на нуждите на детето. Децата приемат лесно различията, стига да им се обясни по достъпен, игрови начин - те обикновено са разбиращи и приемащи, особено в ранната възраст. Но за да може педагогът/ психологът в детската градина да учи на уважение към различието, то трябва той самият да има адекватно разбиране за различията. В страната ни все още има много възрастни хора, които не познават и не ползват език, зачитащ личността. Поради незнание на правилните думи и термини се използват обидни, сегрегирани такива. Това е въпрос на информирани.

Специалистите споделят, че “Голяма част от децата, с които работим, ползват обща или допълнителна подкрепа в детската градина. В повечето случаи тя се състои в осигуряването на материални и образователни ресурси, както и в провеждането на допълнителни терапевтични сесии със специалисти (психолози, логопеди, ресурсни учители и др.) в детската градина. В редки случаи обаче тази подкрепа се осъществява в група. Родителите, с които работим, споделят, че децата им рядко имат адаптирани материали за всяко занимание.” Това, че не навсякъде има добре подготвена подкрепяща среда, все още е сериозно предизвикателство в системата на образованието.

Важен момент в развитието на детето е преходът му от семейна среда към услуги за подкрепа и от детска градина към училище. “Стремим се да обхванем децата със специални нужди от възможно най-ранна възраст. С предоставянето на социалната услуга децата първоначално се обучават да работят в индивидуална среда, постепенно пренасят уменията в малка група и в семейната среда, а впоследствие и в детската градина. Предоставяме на педагозите насоки и сме на разположение да ги подкрепим в процеса на приобщаване.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Често се случва приобщаването да е едновременно – в социалната и образователна услуга, но най-важното е да поддържаме връзка и да си партнираме – родители, специалисти и учители. Насърчаваме, популяризираме добрите партньорства и се стремим да привлечем повече родители и учители.”

Специалистите споделят, че винаги са целели да изградят сътрудничество със специалистите и учителите от детските градини, като отчитат, че в “повечето случаи това се получава”. Като добра практика отчитат провеждането на срещи, на които присъстват и родителите на децата. “Понякога каним специалистите от детската градина в нашите индивидуални или групови сесии, след което обсъждаме работещи за конкретното дете терапевтични техники и стратегии за приобщаване в групов процес, стремим се да уеднаквяваме подходите си.”

Допълнителната квалификация на учителите и “подкрепата им под формата на практически обучения, индивидуални или групови супервизии по случай е от значение”, за което е добре да търсят съдействие от опитни обучителни организации, с възможности за споделяне на практически опит. Що се отнася до взаимодействието със системата на здравеопазването, специалистите все още виждат много пропуски, неразбиране и недобре действащ механизъм: “Към настоящия момент по-скоро говорим за съдействие. В по-голяма част от случаите педиатрите ни предоставят информация за децата; съдействат при нужда от насочване към специализирани клиники. Имаме няколко случая на деца със специални нужди, насочени към нашата услуга от личните лекари.”

“Услугите, които предоставяме, като физиотерапия и рехабилитация за деца, психологически консултации за родители, не се финансират от системата на здравеопазването. Сътрудничим си по отношение насочване на деца към диагностични звена и екипи; поемаме случаи, насочени към нас от педиатри и общопрактикуващи лекари; провеждаме информационни кампании в родилни домове; случва се специалисти по ранна детска интервенция да консултират родилки в родилните звена на територията на гр. Варна. Обучителните събития и конференции, които организираме, често са с участието на представители на Медицинските университети.”

Ролята на детската градина/ училището, на здравните специалисти и своята роля в процеса на приобщаване специалистите виждат така: “Всички ние сме “подкрепящата мрежа около детето” - силата на всяко едно звено се допълва в тясното партньорство и сътрудничество.”

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Теменужка Тодорова
Директор на
ДЦДУ-Свищов

“Всяка една от системите – здравна, социална и образователна, има голямо значение за осигуряване на най-добрия интерес на всяко дете, в т.ч. и приобщаването му. Говорейки за холистичен подход, имаме предвид точно това – само активното партньорство и поемане на конкретни отговорности, съобразно конкретното дете и семейство, ще доведат до най-добрия резултат. Здравните грижи и лечение следва да се провеждат паралелно с терапията от страна на специалисти и обучението от страна на педагози.” Важна роля в овластяването на родителите имат специалистите, които работят с детето и семейството.

“По отношение терапията на децата в нашия център, родителят е активен участник. Стремим се да разгръщаме както потенциала на детето, така и на неговите родители. Те участват в обсъждането на терапевтичните планове на децата си, присъстват по време на терапевтичните сесии, учим ги на сензитивност по отношение на конкретните нужди на детето, подкрепяме ги да се чувстват спокойни и уверени в родителската си роля. Това ги прави много по-осъзнати и откликващи на нуждите на детето по време на адаптация към детска градина/ училище.” Родителите стават застъпници за децата си, когато развият “своята увереност, приемане състоянието на детето и информираност относно неговите нужди.” Родителите все по-добре познават и защитават правата на децата си – социални плащания, ползване на помощни средства, на социални услуги, данъчни облекчения, лична помощ, образование и други.”

Специалистите отчитат промените и усилията, които са правят от държавата за приобщаващото образование: “Резултат от законодателните промени през последните години е ангажираността на образователната система по издирването и записването на децата със специални нужди в училищата и детските градини. Постепенно се променят и нагласите на педагозите и родителите на другите деца. Все по-чести са примерите, в които учителите се подготвят за този процес, информират се за детето, информират другите родители и създават благоприятен климат. Трудности все още има при приобщаването на деца с диагнози от аутистичния спектър, деца с комплексни нужди и деца с неприемливо поведение. Мое мнение е, че образователната система не е подготвена да приеме тези деца като приобщаваща среда и квалификация на педагозите. От страна на общинското ръководство е налична подкрепа и съдействие заразитието на системите, за промяна на нагласите, поощряване на квалификацията на кадрите и цялостен стремеж за полезност, ефективност, предоставяне на качествени и навременни социални и образователни услуги.”

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Специалистите биха искали да има още промени в междусекторното взаимодействие между МТСП, МОН, МЗ, за да се улесни процеса на приобщаване на децата. Те считат, че за да бъде ефективно “междусекторното взаимодействие между структурите на трите министерства ще бъде по-ефективно, ако освен промените в нормативната база, има разписан и действащ механизъм на национално ниво. В него следва ясно и категорично да са посочени отговорностите на всяка една структура, начина на взаимодействие с другите структури, както и контрола за изпълнението им. В последните години се реализират множество инициативи и проекти, както от държавните власти, така и от неправителствения сектор, които несъмнено дават положителни резултати. Те следва да са подкрепени от ясна държавна политика, с конкретно разписан координационен механизъм.”

“Действащите към момента в България механизми за финансиране и осигуряване на дейности по терапия, рехабилитация и социално приобщаване на децата със специални нужди от страна на държавата са разпределени между тези три министерства, както и различни общински проекти и услуги на местно ниво, неправителствен сектор, частни организации и други доставчици. В резултат на това крайният потребител - детето, респективно семейството, често ползва услуги, които са несъгласувани помежду си. И тук не говорим само за припокриване на услугите – в това отношение са взети мерки. **Липсата на координация на институционално ниво за съжаление води до липса на цялостен подход към крайния потребител.** Друг основен проблем е ранното идентифициране на нарушенията в детското развитие и навременното насочване към програми за ранна детска интервенция. Необходимо е да има национален координационен център, който да обединява усилията на всички доставчици на услуги. Това би позволило детето да се постави в центъра и около него да се изгради необходимата мрежа за подкрепа. И това да е валидно за всяко дете, независимо от състоянието, населеното място, социалния и финансов статус на семейството и други фактори.”

От интервюта с родителите, става ясна гледната точка на потребителите. Тя е разноцветна, предвид опита на семействата от взаимодействието със социалните услуги и с образователната система. В зависимост от диагнозата и състоянието на детето, също има доста противоречиви мнения по повод приобщаващото образование. Такова е например желанието на детето да посещава детското заведение - едното дете посещава с желание и се чувства “щастлива” по думите на майката, докато другото дете предпочита да си остане у дома, тъй като “в градината са доста по-строги с него и това го смущава.”

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И СОЦИАЛНАТА СИСТЕМА В АСПЕКТА НА ПРИОБЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Родителите определят взаимодействието си с учителите като “ефективно”. То се изразява основно в разговори и “получаване на съвети от тяхна страна, идеи за улесняване на процеса на възпитание.” Въпреки това, “понякога оставам с усещането, че не се отделя достатъчно внимание на детето ми.” Едната от майките споделя още, че преди да започне да посещава градината, “възпитателките и помощник-възпитателката на групата се свързаха с мен, за да направим една среща, на която да ги запозная с няколко думи с режима, навиците, възможностите, особеностите в характера” на детето.

Според родителите, важно значение за доброто представяне на децата им има подкрепящата среда. В някои от случаите възрастта на учителите също играе роля при мотивацията им за промяна на средата, въвеждането на иновации и нови подходи.

Първоначално родителите залагат много на допълнителната подкрепа, която психолози и логопеди оказват на децата им в детската градина, но тя се оказва крайно недостатъчна – веднъж или два пъти седмично по 20 минути, което ги принуждава да търсят други алтернативи в общността. За децата обикновено има индивидуален план, но родителите не вземат участие в планирането, а по-скоро ги уведомяват за поставените цели и задачи. Тъй като родителите са имали възможност да ползват различни по вид терапевтични услуги, те имат база за сравнение що се отнася до отношението, качеството на услугите и повлияването на развитието на децата им. Взаимодействието между секторите се вижда, като се даде повече възможност да се предоставят терапевтични услуги за децата в детската градина без да се нарушава образователния процес. В случаите, когато е необходимо, родителите искат да могат да разчитат на “адекватна оценка на нуждите и потребностите на детето, както и неощетяващо ТЕЛК решение.”

Като цяло, родителите заявяват готовност за застъпничество за правата на своите деца, особено “в случай, че за детето ми няма шанс да се развива както всички останали деца поради специалните си нужди.”

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В БЪЛГАРИЯ

- Няма структурирана информация за пътя, който трябва да изминат семействата на деца с увреждания в процеса на диагностика и получаване на подкрепа. Подкрепата често не е адекватна и навременна.
- Услугите за деца с увреждания често се предоставят само на детето и не включват семейството.
- Има нужда от повишаване на знанията и уменията на общообразователните учители за работа с деца и ученици със специални образователни потребности. Промяна на съществуващи нагласи, че работата с деца със СОП е високоекспертна и трябва да бъде извършвана от ресурсния учител или друг ресурсен специалист.
- Липсват или са недостатъчни специалистите, услугите и подкрепата за децата, които живеят в малки, отдалечени от областните градове населени места. Семействата трябва да пътуват на големи разстояния, за да получат необходимата подкрепа.
- Финансовото обезпечаване, определено с единния разходен стандарт, не покрива всички нужди пред приобщаващото образование.
- Необходимо е да се търсят допълнителни източници на финансиране. Необходимо е допълнителна специализирана подготовка на учителите и координиращите екипи за ранно и навременно идентифициране на потребностите от допълнителна подкрепа на всяко дете или ученик.
- Въпреки, че има разписан Алгоритъм на взаимодействие между институциите в системата на предучилищното и училищното образование и дирекциите “Социално подпомагане” по отношение на подкрепата за личностно развитие на децата и учениците, нужно е да се изгради по-пълен и действащ механизъм за ефективно сътрудничество между всички институции, ангажирани с децата със специални нужди и техните семейства, с цел подкрепа на развитието и участието на детето и добруването на семейството.
- Няма достатъчно широка информационна кампания за взаимодействието между институциите от различните системи в аспекта на приобщаването и социалното включване, а има такава необходимост, поради бързите промени през последните години в нормативната уредба и непрекъснато налагащите се изменения и допълнения.

ГЛАВА 3

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ И
ГЕНЕРАЛНИТЕ ИЗВОДИ ОТ ГЛАВА 1 И ГЛАВА 2

ЧАСТ ОТ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА В БЪЛГАРИЯ

- Липсва единна информационна система
- Липсват или са недостатъчни специалистите, услугите и подкрепата за децата
- Няма достатъчно широка информационна кампания за взаимодействието между институциите

ОБЛАСТ ЗА
СРАВНЕНИЕ

ИСЛАНДИЯ

БЪЛГАРИЯ

ЗАКОНОДАТЕЛНА
ОРГАНИЗАЦИЯ НА
ПРИБОЩАВАЩОТО
ОБРАЗОВАНИЕ

Няма специален закон. Обвързва се със законите за образованието 1-18 години. Предстои назначаване на отговорници, координатори, които да осъществяват координирането на услугите. Те ще бъдат отговорни за ранната интервенция. Ще има и специална институция, отговорна за надзора, която да гарантира, че семействата получават необходимата им услуга.

В Исландия приобщаващото образование трябва да включва всички учаци, а не само определени групи с допълнителни нужди, като пример могат да се включват и децата с чуждестранен произход.

“Стълбове” в Исландското образование са: **грамотността, устойчивостта, здравето и благосъстоянието, демокрацията и правата на човека, равенството и творчеството.**

От 1.08.2016 г. е в сила нов **Закон за предучилищното и училищното образование.** Приобщаващото образование е принцип и част от правото на образование.

Понастоящем приобщаващото образование в България се реализира на основата на **ЗПУО и Наредбата за приобщащо образование**, в сила от 27.10.2017г., която определя държавния образователен стандарт за приобщащо образование.

ЗПУО определя, че приобщаващото образование е неизменна част от правото на образование. В Българското образование са застъпени осем (групи от) ключови компетентности: **езикова грамотност; комуникативна компетентност; математическа компетентност и компетентност в областта на природните науки, технологиите и инженерството; дигитална компетентност; личностна компетентност и компетентност за учене; гражданска компетентност; предприемаческа компетентност; компетентност за културна осведоменост и изява.**

По отношение на **мерките, свързани с осигуряване на достъпна среда** – физическа, институционална и информационна и достъпен транспорт, следва да се отбележи приносът на Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014-2020 г., но все още това е крайно недостатъчно.

ОБЛАСТ ЗА
СРАВНЕНИЕ

ИСЛАНДИЯ

БЪЛГАРИЯ

НАЛИЧИЕ НА ЕДИННА
ИНФОРМАЦИОННА
СИСТЕМА И/ИЛИ
ДИАГНОСТИЧЕН ЦЕНТЪР
НА НАЦИОНАЛНО НИВО

Съществува диагностичен център, съществуват комисию, които следят правата на децата и семействата. Информация може да се получи още след раждането на детето в здравните центрове.

Няма единна информационна система/регистър за деца с увреждания и конкретен диагностичен център на национално ниво. Диагностицирането в България се извършва от детски невролози или психиатри. За прегледите родителите получават направление от личния лекар, а таксата се поема от Здравната каса.

АДЕКВАТНА И
НАВРЕМЕННА ПОДКРЕПА
ЗА СЕМЕЙСТВАТА НА
ДЕЦА СЪС СПЕЦИАЛНИ
НУЖДИ НА ТЕРИТОРИЯТА
НА ЦЯЛАТА СТРАНА

Информирани са за своите права, получават здравна, социална и образователна подкрепа за цялото семейство. Налагат се пътувания и изчакване за диагностика. Има дълъг списък с чакащи. Но своевременно могат да бъдат консултирани или да започнат своето образование с подкрепа - педагогическа и/или със специалист.

Няма "пътна карта" за пътя, който трябва да измине семейството на дете с увреждане. Няма структурирана информация. В България има 28 Регионални центрове за подкрепа на процеса на приобщаващото образование, но те не са диагностични. Тяхната функция е да оценяват езиковото, познавателното развитие и психична дейност, да разпределят и насочват децата със СОП в детски градини и училища и да осигуряват допълнителна подкрепа за личностно развитие. Не всички деца и семейства на територията на страната получават адекватна и своевременна подкрепа. Информация за диагностика, за услуги получават от социални мрежи, медию, познати и др. Налагат се поредица от пътувания до столицата или други големи градове за диагностика и подкрепа. В някои от институциите има дълъг списък на чакащи. Има много малки населени места в отдалечени райони, в които допълнителната подкрепа в детската градина или училище е недостатъчна или липсва, поради липсата на специалисти, които да я осигурят. Достъпът до центрове за терапия е затруднен, поради факта, че те обикновено работят на териториите на големите градове, а разстоянията са големи, а често няма подходящ транспорт за семействата. Това налага родителите да записват децата си за едноседмични - до двуседмични курсове за терапия и после да работят у дома на базата на домашна програма. За съжаление възможностите им за повторен курс много често са ограничени. Онлайн консултациите също все още не са достатъчно популярни.

ОБЛАСТ ЗА СРАВНЕНИЕ

ИСЛАНДИЯ

БЪЛГАРИЯ

АДЕКВАТНА И НАВРЕМЕННА ПОДКРЕПА ЗА СЕМЕЙСТВОТА НА ДЕЦА СЪС СПЕЦИАЛНИ НУЖДИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ГОЛЕМИТЕ ГРАДОВЕ

Деца и семействата получават подкрепа от специалисти, учители с допълнителна подготовка, допълнителна грижа за семейството и транспорт за децата, което дава възможност на родителите да работят и живеят пълноценно. Получават и допълнителна финансова подкрепа.

Деца получават подкрепа чрез ресурсно подпомагане в детски градини и училища, терапия в ЦСРИ, дневна грижа в ДЦДУ, гр. Деца, настанени в ЦНСТ, получават терапевтични услуги в общността. Като цяло в България децата получават терапевтична грижа. Услугите не са насочени към цялото семейство, а конкретно за детето и се определят от вида на уврежданията на детето. Най-често се предлагат услуги от мултидисциплинарни екипи, в които работят логопед, психолог, специален педагог рехабилитатор/ кинезитерапевт, ерготерапевт, социален работник. За съжаление не във всички екипи има специалисти с всички видове специалности и това налага външни консултации, понякога с различни подходи, което може да е объркващо за детето. Семейно ориентираният подход се прилага от няколко НПО в някои от по-големите градове, като този подход се използва основно в услугите по ранна интервенция.

СВОБОДЕН И ЛЕСЕН ДОСТЪП ДО АДЕКВАТНИ И ВИСОКОКАЧЕСТВЕНИ УСЛУГИ

Съществува списък на чакащи за диагностика и подкрепяща терапия, но децата са приети от здравната и образователната система, което означава, че вече е започнала за тях.

За да получат услуга, децата преминават през поредица от консултации и прегледи с детски невролог, психиатър, логопед, психолог, като обикновено това се случва в различни кабинети и условия. В редки случаи диагностиката се случва в диагностични центрове към някои болнични заведения в няколко по-големи града в България. След това, с получените документи, семействата кандидатстват пред социалните служби по местоживеење, които ги насочват с "направление" към дадена услуга. Услугите в общността са общинско или държавно делегирани, като така се обезпечават финансово. В частни услуги и НПО често има списъци на чакащи, но родителите са склонни изчакаат, за да получат децата по-голям брой часове допълнителна терапия или по-качествена услуга, която включва цялото семейство.

ОБЛАСТ ЗА
СРАВНЕНИЕ

ИСЛАНДИЯ

БЪЛГАРИЯ

УЧИЛИЩА, КОИТО
ДЕЦАТА СЪС СОП
ПОСЕЩАВАТ.
СПЕЦИАЛНИ УЧИЛИЩА -
ВИДОВЕ.

Това зависи от екипната оценка на учители, специалисти и родители. Родителите вземат крайното решение. Възможно и лесно е връщането в общообразователни училища. Дори обикновено влизат в специални, после преминават в общообразователни. Има специални училища, има и интегрирани класове.

Всички деца в България имат право да посещават общообразователни детски градини и училища. Децата със сензорни увреждания /зрение, слух/, по решение на родителите, могат да посещават специализирани за това училища в София и Варна. В тях през последната учебна година са обхванати само 535 деца, по данни на НСИ. Децата със СОП, могат да получават допълнителна подкрепа за личностно развитие в ЦСОП.

ПОДКРЕПЯЩА СРЕДА
ЗА ДЕЦАТА СЪС СОП В
ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНИТЕ
ДЕТСКИ ЗАВЕДЕНИЯ И
УЧИЛИЩА.

Да. Има еднаква приемаща, подготвена физическа среда за всички деца! Средата има възможност за развитие на всички деца, тя лесно може да бъде променена, допълнена без да бъде изискано допълнително разрешение или финансиране.

Средата в детските градини и училища е изградена според стандартите на предишното законодателство и промените се случват бавно. Във връзка с Наредбата за приобщаващо образование, през последните няколко години се предприемат редица дейности за промяна, целенасочено финансиране, проекти, обучения и промяна на нагласите на учители и специалисти и т.н. Назначават се помощници на учителите. Обособяват се допълнителни терапевтични кабинети и пространства. Въвеждат се иновативни методи и подходи, но за съжаление това все още не е масова практика.

УНИВЕРСИТЕТСКО
ОБРАЗОВАНИЕ И
ДОПЪЛНИТЕЛНА
КВАЛИФИКАЦИЯ НА
УЧИТЕЛИ И
СПЕЦИАЛИСТИ

Учителите получават допълнителни квалификации според потребностите на децата. Заявяват желание към общините и диагностичния център. Все още има малко специалисти и специалности, често специалностите получават образованието си в други страни

Към 15 септември 2019 г. на територията на страната съществуват 50 акредитирани висши училища – университети, академии, колежи и др., като някои от тях са изцяло педагогически, а в други има педагогически факултети за подготовка на студентите – бъдещи учители и специалисти. За учителите се разработват и допълнителни програми за квалификация от обучителни организации, които се одобряват от МОН, а преминалите обучения учители получават квалификационни кредити. Учителите могат да заявяват потребностите си от обучения и супервизии пред ръководството на учебното заведение, както и сами да организират допълнителната си квалификация. За супервизия и допълнителна квалификация на специалистите, работещи в системата на социалните услуги, също заделят средства от общината/гържавата.

ОБЛАСТ ЗА
СРАВНЕНИЕ

ИСЛАНДИЯ

БЪЛГАРИЯ

НАЛИЧИЕ НА
ДОСТАТЪЧНО
КВАЛИФИЦИРАНИ
СПЕЦИАЛИСТИ ЗА
ПОДКРЕПА НА ДЕЦАТА
СЪС СОП В ДГ И
УЧИЛИЩА

Има нужда от допълнителни специалисти, част от тях учат в чужбина поради липса на такива специалности. Едва през последните години са разкрити някои специалности в университетите, напр. логопедия. Специалистите могат да получат лесно допълнителни квалификации и супервизии.

В България има разнообразни акредитирани педагогически специалности и ежегодно се дипломират млади специалисти. Много често, обаче поради непривлекателни условия на труд и отдалеченост, малките населени места, остават без специалисти.

ТЕРАПЕВТИЧНИ УСЛУГИ
ЗА ДЕЦАТА

Деца получават терапевтични услуги в и извън учебните заведения, като детските градини и училищата осигуряват транспорта на детето и придружител при терапия извън учебните заведения.

Деца получават обща и допълнителна подкрепа в учебните заведения. За по-специфична терапия - рехабилитация, ерготерапия и др., децата получават терапевтични услуги в общността - в терапевтични центрове извън детските градини и училища, като грижата за воденето им поемат основно родителите. В някои случаи, ако родителите работят, терапевтичните центрове със собствен транспорт превозват децата след терапия до учебното заведение.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ
ИМА МЕЖДУ УСЛУГИТЕ

Услугите са тясно свързани помежду си и започват от здравните центрове, продължаваща през образователните институции и диагностичния център. Има ясно описани, регламентирани правила и закони, които се разчитат еднозначно от всички изпълнители и зависими.

Към Наредбата за приобщаващо образование има **Алгоритъм на взаимодействие между системата на МОН и МТСП с цел личностна подкрепа**. Разписани са комплекс от дейности за взаимодействие между институциите за предучилищно и училищно образование с дирекциите за "Социално подпомагане" и мерки за закрила и подкрепа на децата и техните семейства и др. Нужно е да се изгради по-пълна и действащ механизъм за ефективно сътрудничество между всички институции, ангажирани с децата със специални нужди и техните семейства, с цел подкрепа на развитието и участието на детето и добруването на семейството.

Поради недостатъчно познаване на новото законодателство в системите на МОН, МТСП и МЗ, не винаги взаимодействието между услугите е достатъчно ефективно.

ОБЛАСТ ЗА
СРАВНЕНИЕ

ИСЛАНДИЯ

БЪЛГАРИЯ

ПРОСЛЕДЯВАНЕ НА
ДЕТСКОТО РАЗВИТИЕ

Детското развитие се проследява от здравните центрове и диагностичния център чрез периодични оценки на детето.

Всяка структура сама за себе си проследява детското развитие, в рамките на услугата. Навсякъде се правят входящи, текущи и изходящи оценки. Обикновено при необходимост се издават становища или доклади, които се адресират до конкретна институция. Изготвят се индивидуални планове и програми за децата със СОП, но не достатъчно са включени родителите, като тяхната роля е обикновено пасивна.

ПОЗНАВАНЕ ОТ СТРАНА
НА УЧИТЕЛИ И
СПЕЦИАЛИСТИ НА
ТЕХНИТЕ ПРАВА И
ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА
РАБОТА

Да

Не напълно, въпреки проведените множество разяснителни беседи, лекции, организирани форуми, на които да се представят философията, принципите на новия закон за предучилищно и училищно образование, както и на Наредбата за приобщаващо образование и взаимовръзката със законите на МТСП- Закон за хора с увреждания

НАГЛАСИ

Всички ценности за Исландците са унифицирани и приети като естествени. Те са така подбрани, че всички деца да растат критични, активни и компетентни участници в общество, основано на равенство и демокрация.

Има още нужда от преодоляване на стигми в обществото, промяна на нагласите у учителите за работа с деца със СОП, въпреки, че в законодателството има редица прогресивни промени, все още няма достатъчно разбиране за промените. В България образованието е **“национален приоритет**, който се реализира в съответствие с принципите на: **-равен достъп до качествено образование и приобщаване на всяко дете и на всеки ученик и - равнопоставеност и недопускане на дискриминация при провеждане на предучилищното и училищното образование.”**

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В БЪЛГАРИЯ

- Липсва единна информационна система/регистър за деца с увреждания и диагностичен център на национално ниво.
- Няма структурирана информация за пътя, който трябва да изминат семействата на деца с увреждания в процеса на диагностика и получаване на подкрепа. Подкрепата често не е адекватна и навременна.
- Услугите за деца с увреждания често се предоставят само на детето и не включват семейството.
- Има нужда от повишаване на знанията и уменията на общообразователните учители за работа с деца и ученици със специални образователни потребности. Промяна на съществуващи нагласи, че работата с деца със СОП е високоекспертна и трябва да бъде извършвана от ресурсния учител или друг ресурсен специалист.
- Липсват или са недостатъчни специалистите, услугите и подкрепата за децата, които живеят в малки, отдалечени от областните градове населени места. Семействата трябва да пътуват на големи разстояния, за да получат необходимата подкрепа.
- Финансовото обезпечаване, определено с единния разходен стандарт, не покрива всички нужди пред приобщаващото образование. Необходимо е да се търсят допълнителни източници на финансиране.
- Необходимо е допълнителна специализирана подготовка на учителите и координиращите екипи за ранно и навременно идентифициране на потребностите от допълнителна подкрепа на всяко дете или ученик.
- Въпреки, че има разписан Алгоритъм на взаимодействие между институциите в системата на предучилищното и училищното образование и дирекциите “Социално подпомагане” по отношение на подкрепата за личностно развитие на децата и учениците, нужно е да се изгради по-пълен и действащ механизъм за ефективно сътрудничество между всички институции, ангажирани с децата със специални нужди и техните семейства, с цел подкрепа на развитието и участието на детето и добруването на семейството.
- Няма достатъчно широка информационна кампания за взаимодействието между институциите от различните системи в аспекта на приобщаването и социалното включване, а има такава необходимост, поради бързите промени през последните години в нормативната уредба и непрекъснато налагащите се изменения и допълнения.

ГЛАВА 4

ПРЕПОРЪКИ ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ, КОИТО МОГАТ ДА БЪДАТ ПРИВНЕСЕНИ ОТ ИСЛАНДИЯ В БЪЛГАРИЯ

- Да се създаде Мониторингова Комисия за улесняване на процеса на взаимодействие между структури на МОН, МТСП, МЗ. Включва служители от трите министерства и експерти от утвърдени обучителни и диагностични организации с минимум 10 години практика.
- Да се изготви “Пътна карта” за пътя на детето и семейството от раждането до завършване на образованието с възможности за скрининги на няколко етапа в ранното детство, ранно диагностициране, оценяване на развитието, здравна, обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие, гарантираща пълно социално включване, основана на правата на децата и хората с увреждания.
- Регулирани и свързани в единна система Регионални диагностични центрове към медицински заведения, включващи медицински специалисти /психиатри, невролози, ортопеди и др./, психолози, логопеди, специални педагози, рехабилитатори/кинезитерапевти, ерготерапевти, социални работници
- Национална Единна информационна система/регистър за децата с увреждания, за проследяване за целия период на развитие на детето /0-18 г./и семейството.
- Холистичен подход към детето, тъй като е съобразен с различните умения на децата и е подход, който подготвя детето да се реализира добре като възрастен човек. Предимство е, че не е ориентиран само около умственото развитие, но се фокусира и около психосоциалното и емоционалното развитие на децата и т.н.

- Всеобхватна широка дефиниция на приобщаване и специални нужди.
- Подобно на “ Стълбовете”в Исландското образование - грамотността, устойчивостта, здравето и благосъстоянието, демокрацията и правата на човека, равенството и творчеството, да се популяризират и акцентират ключовите компетентности в българската образователна система - езикова грамотност; комуникативна компетентност; математическа компетентност и компетентност в областта на природните науки, технологиите и инженерството; дигитална компетентност; личностна компетентност, социална компетентност и компетентност за учене; гражданска компетентност; предприемаческа компетентност; компетентност за културна осведоменост и изява, като бъдат разписани по достъпен и за по-малките деца и децата с увреждания начин.
- Да бъде въведен Семейно-ориентиран подход в образователната, социалната и здравната система.
- Да се гарантира Приемственост между институциите при преминаване на всяко дете от едно място към друго. Да се осигурява продължаваща подкрепа за всяко дете, през целия период на развитие.
- Политика, насочена към възможности и стимулиране родителите да работят!
- Да се търсят възможности за обхващане за допълнителна подкрепа и терапевтични услуги на децата от отдалечени райони и малки населени места. Например, чрез Мобилни услуги за допълнителна подкрепа за личностно развитие - не само единствено РЦПППО да осигуряват допълнителна подкрепа в детски градини и училища, а да могат да се сключват договори на общинско или областно ниво с доставчици на социални услуги, които имат необходимите лицензирани специалисти, и могат да осигуряват допълнителна подкрепа за децата със СОП, като я предлагат като мобилна услуга.
- Да има широка Национална информационна кампания за разясняване на взаимовръзката между трите министерства в България във връзка с приобщаването и социалното включване, водена от екип експерти от трите министерства едновременно.

ГЛАВА 5

ПРЕПОРЪКИ ЗА ДОБРИ ПРАКТИКИ, КОИТО МОГАТ ДА БЪДАТ ПРИВНЕСЕНИ ОТ БЪЛГАРИЯ В ИСЛАНДИЯ

- Актуализиране и осъвременяване на законодателството.
- Реорганизиране на системата за приемане за диагностика с цел избягване списък на чакащи.
- Предлагане на допълнителна квалификация на учителите и работещите с деца, чрез програми от награждащи знанията им обучения
- Разкриване на факултети за специалисти в област ранно детско развитие.

**НАСТОЯЩИЯТ ДОКУМЕНТ Е СЪЗДАДЕН С ФИНАНСОВАТА ПОДКРЕПА НА
ФОНД АКТИВНИ ГРАЖДАНИ БЪЛГАРИЯ
ПО ФИНАНСОВИЯ МЕХАНИЗЪМ НА
ЕВРОПЕЙСКОТО ИКОНОМИЧЕСКО ПРОСТРАНСТВО.**

**ЦЯЛАТА ОТГОВОРНОСТ ЗА СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДОКУМЕНТА СЕ НОСИ ОТ
ФОНДАЦИЯ КАРИН ДОМ И ПРИ НИКАКВИ ОБСТОЯТЕЛСТВА НЕ МОЖЕ ДА СЕ
ПРИЕМА, ЧЕ ТОЗИ ДОКУМЕНТ ОТРАЗЯВА ОФИЦИАЛНОТО СТАНОВИЩЕ НА
ФИНАНСОВИЯ МЕХАНИЗЪМ НА ЕВРОПЕЙСКОТО ИКОНОМИЧЕСКО
ПРОСТРАНСТВО И ОПЕРАТОРА НА ФОНД АКТИВНИ ГРАЖДАНИ БЪЛГАРИЯ.**

Iceland
Liechtenstein
Norway **Active
citizens fund**

ВЪРХУ АНАЛИЗА РАБОТИХА:

**ЗВЕЗДЕЛИНА АТАНАСОВА
МЕТОДИСТ НА КАРИН ДОМ
И ДИРЕКТОР НА ЦПО**

**МАГДАЛЕНА ЦОНЕВА
СПЕЦИАЛИСТ
ОБУЧЕНИЕ И РАЗВИТИЕ**

**НИКОЛЕТА ЙОНЧЕВА
ЛОГОПЕД И ОБУЧИТЕЛ**